

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ 2019 - 2020

ΤΜΗΜΑ: ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

**1864: ΤΑ ΕΠΤΑΝΗΣΑ ΣΤΗ ΓΕΙΤΟΝΙΑ ΤΟΥΣ.
ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΙΑΔΟΧΗΣ.**

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ (επιβλέπων)

ΚΟΛΙΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ΥΦΑΝΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ΦΟΙΤΗΤΗΣ: ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ (Α. Μ. : 1219Μ006)

Στους γονείς μου· όλα,
αλλά και στον Λύσανδρο
που είχε την ιδέα.

Σελίδα σκόπιμα κενή

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η συμβολή όλων όσοι βοήθησαν είναι μεγάλη, καθώς σε κάθε επικοινωνία υπήρξε – ευτυχώς – και μία βιβλιογραφική προσθήκη. Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον καθηγητή του τμήματος Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών στο Πάντειο Πανεπιστήμιο και επιβλέποντα του πονήματος, Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, για την καθοδήγησή του ήδη από το καλοκαίρι και τις υποδείξεις στο περιεχόμενο, όταν η εργασία ακόμη βρισκόταν σε αρχικό στάδιο, όπως και για τις ουσιαστικές διορθώσεις του μετά την παράδοσή της. Ευχαριστώ επιπλέον και τα άλλα δύο μέλη της επιτροπής, επίσης διδάσκοντες Παντείου και δικούς μου, τον αναπληρωτή Διεθνούς Πολιτικής και Στρατηγικών Σπουδών, Κωνσταντίνο Κολιόπουλο και τον καθηγητή Διεθνών Σχέσεων με έμφαση στις Σπουδές Ασφαλείας, Κωνσταντίνο Υφαντή για τον χρόνο και τις παρατηρήσεις τους.

Σημαντικές ευχαριστίες οφείλω στον επίκουρο καθηγητή Διπλωματίας και Διεθνούς Οργάνωσης στο τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, Αντώνη Κλάση, για τις ενδιαφέρουσες πηγές περί Ιονίου και Αρμοστείας και στον καθηγητή Ιστορίας του Μεταπολεμικού Κόσμου στο Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο, Ευάνθη Χατζηβασιλείου, ο οποίος, εκτός από την πολύτιμη βιβλιογραφική οδηγία του, με παρέπεμψε στον Αναπληρωτή καθηγητή Νεότερης Ελληνικής Ιστορίας στο Καποδιστριακό, Σπύρο Πλουμίδα, που με το υλικό από Πρακτικά Συνεδρίων, με βοήθησε στην κατανόηση των παραμέτρων της Ένωσης. Καταλυτική υπήρξε η συνεισφορά της Λίνας Λούβη, καθηγήτριάς μου σε θέματα Νεότερης Ιστορίας στον προπτυχιακό κύκλο σπουδών του τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου, καθώς χάρη στις διατριβές και σε αρχεία διαπραγματεύσεων για το Επτανησιακό, διαμορφώθηκαν σε σημαντικό βαθμό οι θεματικές των περιεχομένων.

Εκτός των προαναφερθέντων, σ' αυτή την προσωπική αναμέτρηση με την μεθοδολογία της επιστημονικής έρευνας, ως προς τη μελέτη και τη σύνθεση του υλικού, πολύ σημαντική συνεισφορά είχαν η Αναστασία από το γειτονικό φωτοτυπικό κατάστημα των Κάτω Πατησίων, λόγω του ενδιαφέροντος και του χρόνου που αφιέρωσε στην ηλεκτρονική αποστολή υλικού και η καλή φίλη ιστορικός Ευγενία Λαγού, η βοήθεια της οποίας ξεκινά ήδη πριν την κατάθεση της ερευνητικής πρότασης, ενώ συνεχίστηκε με προθυμία, καθ' όλη τη διάρκεια της προσπάθειας. Ολοκληρώνοντας, ιδιαίτερη ανέκαθεν είναι η ευγνωμοσύνη προς όλα τα στενά οικογενειακά πρόσωπα, καθώς, χάρη σ' αυτά η απόσταση μικραίνει πάντα, πόσο μάλλον τώρα, σε καιρούς παγκόσμιας δοκιμασίας. Σε τρία όμως εξ αυτών, αφιερώνεται ειδικά το αποτέλεσμα αυτό.

Μαδρίτη, Δεκέμβριος 2020

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	9
Εισαγωγή: Ανάλυση της θεωρίας της κρατικής διαδοχής.....	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΤΟ «ΜΗΛΟΝ ΤΗΣ ΕΡΙΔΟΣ». ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΚΡΑΤΙΚΗΣ ΔΙΑΔΟΧΗΣ ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ.	
1.1 Εισαγωγή.....	15
1.2 Βενετική κυριαρχία (1386 - 1797).....	15
1.2.1 Η Μασσαλιώτιδα στα Επτάνησα. Η Α΄ Γαλλική κατοχή (1797 - 1799).....	18
1.2.2 Ημιτελής νεωτερικότητα. Η Ρωσοτουρκική περίοδος (1800 - 1807).....	20
1.2.3 «Αυτοκρατορικοί Γάλλοι». Η Β΄ Γαλλική κατοχή (1807 - 1814).....	22
1.3. Επτανησιακός ριζοσπαστισμός (1848 - 1864). Ιδεολογική αφετηρία.....	23
1.3.1 Το επτανησιακό 1848. «Το όπλο και η πένα» της Κεφαλλονιάς.....	25
1.3.2 Ηγέτες – Τύπος – Κόμματα.....	26
1.3.3 Ο Προάγγελος της Ένωσης. Η Θ΄ Βουλή.....	29
1.3.4 Το σχίσμα.....	31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: «ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ». Η ΜΕΓΑΛΗ ΒΡΕΤΑΝΙΑ ΣΤΟ ΙΟΝΙΟ.	
2.1 Η «προφητική» αντίφαση. Νομική ερμηνεία και επιπτώσεις.....	33
2.2 Αρμοστεία, έργα και ημέρες. Ο «Βασιλιάς Tom».....	37
2.2.1 Ο «μεταρρυθμιστής» Ward.....	39
2.2.2 Η πρόταση Young και η κλασική «δύναμη και χάρη» του William Gladstone.....	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η «ΜΗΤΕΡΑ» ΕΛΛΑΔΑ ΜΕΓΑΛΩΝΕΙ. ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΝΩΣΗ.	
3.1 Εισαγωγή.....	45
3.2 Μεγάλη Ιδέα και Κριμαϊκός Πόλεμος. Αίτιο και αποτέλεσμα μιας διαφανόμενης έξωσης.....	46
3.3 Εκθρόνιση και διαδοχή.....	49

3.4 «Ένωση...υπό όρους». 21 Μαΐου 1864.....	53
ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ: ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΚΑΙ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ	
ΑΦΟΜΟΙΩΣΗ.....	59
ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	61

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός του παρόντος πονήματος είναι η ανάλυση της Ένωσης των Επτανήσων με την Ελλάδα (1864). Καταγράφοντας το χρονικό της προσάρτησης, η έμφαση δίνεται στους συσχετισμούς, όπως αυτοί διαμορφώνονται από την διεθνή διπλωματία, η οποία διεξάγεται σε τρεις άξονες: την Ιόνιο Πολιτεία, την Ευρώπη και την Ελλάδα. Υπό αυτό το πρίσμα, ο ευρωπαϊκός χαρακτήρας του ζητήματος, αναδεικνύεται από μία δέσμη ερωτημάτων, των οποίων η καταγραφή, εκτός από αξιολογικό κριτήριο της εργασίας, συνιστά ερευνητική πυξίδα για την κατανόηση και αιτιολόγησή τους. Ποια η κοινωνική φυσιογνωμία των νήσων και σε ποιο πολιτικό πλαίσιο εντάσσεται; Πώς, από κοινού με το νεοσύστατο ελληνικό κράτος, διεκδικούν διακαώς την επίσημη επιβεβαίωση του εθνικού δεσμού τους μόνο διά της Ένωσης; Πώς εξηγείται η πολιτική των ισχυρών κρατών της εποχής, βάσει των γεωπολιτικών συμφερόντων τους και με τί τρόπο επηρεάζεται από τις επεκτατικές βλέψεις του ελληνικού θρόνου;

Ποιες είναι επομένως οι συνθήκες που συντελούν εκείνη την περίοδο, στην «δεύτερη ελληνική διαδοχή», όπως χαρακτηριστικά αποδίδεται με όρους της νομικής επιστήμης, αλλά κυρίως τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή; Άπαντα τα ερωτήματα επιβεβαιώνουν την πολύπλοκη φύση του ζητήματος, ακριβώς λόγω της αλληλεξάρτησης των παραγόντων που το προσδιορίζουν ως διακύβευμα ισορροπίας ισχύος στη Γηραιά Ήπειρο. Στόχος της εργασία αυτής, μία σαφής και σφαιρική απάντηση σε κάθε μία από αυτές τις προβληματικές, οι οποίες σταδιακά, συνθέτουν τον απώτερο ερευνητικό στόχο: την αποσαφήνιση του χαρακτήρα της προσάρτησης. Τί είναι τελικά η Ένωση; Διπλωματικός θρίαμβος της Ελλάδας ή απλά γενναιόδωρη παραχώρηση της Μεγάλης Βρετανίας, ως της ύστατης ξένης κατοχής στο Ιόνιο;

ABSTRACT

The goal of the present research is to analyze the Union of the Ionian Islands with Greece (1864). During the investigation of the chronicle of the annexation, emphasis is given to the European diplomacy and the interrelation that occurs between the states. This kind of relationship is conducted in three basic pillars: the Ionian State, Europe and Greece. In this regard, the importance of the issue is highlighted by a bundle of questions, which are mentioned to be not only evaluative requisites, but also crucial for the comprehension of this steady. Which is the social identity of the islands and in which political frame is it integrated to? In what way they claim, in accordance with Greece, the confirmation of their national link, which is fulfilled exclusively with the Union? How is explained the powerful state's policy, according to their geopolitical interests and in what way is influenced by the expansionary aspirations of the Greek throne?

Consequently, which are the circumstances that contribute to the “second Greek succession”, as it is characteristically named with the terms of law, that period and specifically in that juncture? All these questions confirm how multidimensional the issue is and make it to be considered as stake of balance of power in the European continent. Each of these questions, reach gradually the basic aim: the clarification of the annexation. What is it considered to be the Union? A diplomatic triumph of Greece or simply a generous concession of Great Britain, as the last territory in the Ionian sea?

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

«Εάν ηρωτώμην ‘ποίον είνε το μάλλον σπουδαίον γεγονός του 19^{ου} αιώνας;’ θ’ απήντων: η ελληνική επανάστασις».¹ Στη ρήση αυτή του Γάλλου παιδαγωγού και ιστορικού Pierre Freddy de Coubertin (1863 – 1937), το ηρωικό 1821 εξυμνείται και, απολύτως εύλογα, θεωρείται έτος ορόσημο, για την νεότερη ιστορία της Ελλάδας τον 19^ο αιώνα. Πράγματι, ο συγκεκριμένος χωρόχρονος αποτελεί μία άκρως ενδιαφέρουσα μελέτη περίπτωσης. Η απελευθέρωση μετά από τέσσερις αιώνες υποταγής στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, αποτελεί, όπως άλλωστε κάθε επανάσταση υπόδουλου λαού, ένδοξο σημείο αναφοράς και αδιαπραγμάτευτη αφετηρία (επαν)εκκίνησης. Αυτή, εν προκειμένω, χρονολογείται επισήμως στις 3 Φεβρουαρίου 1830, με την υπογραφή του Πρωτοκόλλου του Λονδίνου, διά του οποίου αναγνωρίζεται διεθνώς η «πρώτη ελληνική διαδοχή».²

Η μεγαλειώδης αυτή αλλαγή πολιτειακού χαρακτήρα, λαμβάνει χώρα σ’ ένα ευρωπαϊκό προσκήνιο, φύσει απρόβλεπτο και κυνικό, λόγω της γεωπολιτικής στρατηγικής των Μεγάλων Δυνάμεων, οι οποίες επιβάλλουν απροκάλυπτα τις επεκτατικές τους βλέψεις, στο όνομα διατήρησης της ισχύος τους. Υπό αυτό το πρίσμα, το «μαθητευόμενο κράτος»,³ συγκρούεται αναπόφευκτα με την καθεστηκυία τάξη, αφού το όραμα απελευθέρωσης του «αλύτρωτου ελληνισμού», δηλαδή των ομογενών οι οποίοι ζουν εκτός κρατικών συνόρων, και της επανάκτησης της Βασιλεύουσας, η διεθνώς γνωστή Μεγάλη Ιδέα, ανατρέπει τους όρους διαμόρφωσης της «διεθνούς σκακιέρας».

Η ανατρεπτική αυτή τομή, επέρχεται εν τέλει από την εν έτει 1848 οριστική αποκήρυξη του ηγεμονικού status quo του Παλαιού Καθεστώτος (Anciέν Regime), καθιερωμένου εκ του Συνεδρίου της Βιέννης το 1815. Τα «εκρηκτικά συστατικά»⁴ του

---

¹ Γεώργιος Καριψιάδης, *Η Ελλάδα ως διάδοχο κράτος. Η Ίδρυση του Ελληνικού Κράτους και η Ένωση των Επτανήσων*, διδακτορική διατριβή, Αθήνα 1992, σ. 317 στο Α. Μ. Ανδρεάδης, *Η ένωση της Επτανήσου και η διοικήσεις της προστασίας*, εκδ. Έργα, τ. 1, Αθήνα 1907, σ. 5.

² Για επεξήγηση της έννοιας, βλ. εδώ, εισαγωγή.

³ Θάνος Βερέμης, Ιωάννης Κολιόπουλος, *Ελλάς: Η σύγχρονη συνέχεια: Από το 1821 μέχρι σήμερα*, εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα 2006, σ. 220.

⁴ Serge Berstein, Pierre Milza, *Ιστορία της Ευρώπης. Η Ευρωπαϊκή Συμφωνία και η Ευρώπη των Εθνών 1815 – 1919*, εκδ. Αλεξάνδρεια, τ. 2, Αθήνα 1997, σ. 48.

εθνικισμού και του φιλελευθερισμού, συνδυαζόμενα με τα πρωτοεμφανιζόμενα, πλην όμως χειμαρρώδη, κοινωνικού χαρακτήρα κινήματα, προσδιορίζουν το περιεχόμενο μίας ελευθερίας ρηξικέλευθης και σύνθετης, ως προς το πολιτικό και κοινωνικό γίνεσθαι, σηματοδοτώντας την αλλαγή σελίδας στο ευρωπαϊκό προσκήνιο.

Απότοκο της «Άνοιξης των λαών»,⁵ αιτιολογημένο μόνο εν μέρει από αυτήν, θεωρείται η Ένωση των Επτανήσων με την Ελλάδα (1864), η δεύτερη ελληνική διαδοχή. Πρόκειται για την προσάρτηση του γεωγραφικού διαμερίσματος, το οποίο βρίσκεται στο δυτικό τμήμα της χώρας και βρέχεται από το Ιόνιο Πέλαγος. Θέμα αμιγώς ιστορικό, αποτελεί αντικείμενο μελέτης του παρόντος πονήματος, με στόχο την παράθεση των γεγονότων καθαυτών, αλλά κυρίως την αποκρυπτογράφηση των βαθύτερων αιτιών τους. Μεθοδολογική πυξίδα του εγχειρήματος, απαρέγκλιτη καθ' όλη την έκταση του κειμένου, τίθεται το τρίπτυχο Επτάνησα – Ευρώπη – Ελλάδα.

Το δεύτερο μισό της αιτιολόγησης ξετυλίγεται μέσω μίας δέσμης ερωτημάτων, που αποσκοπεί στην ανάδειξη της ουσιαστικής πλευράς του ζητήματος, την σκοπιά των διεθνών σχέσεων και της γεωπολιτικής: γιατί το δίπολο Ελλάδα – Επτάνησα εκλαμβάνει την Ένωση ως τη μοναδική επιβεβαίωση του εθνικού δεσμού του και την επιθυμεί διακαώς; Πώς αιτιολογείται η στρατηγική των Μεγάλων Δυνάμεων, με πρώτη και καλύτερη την Μεγάλη Βρετανία, ως την τελευταία κατοχή ξένης δύναμης; Γιατί η γενναιόδωρη συγκατάθεση διαδέχεται την συστηματική άρνηση παραχώρησης; Ποιες ήταν οι συνθήκες στο ελληνικό κράτος, οι οποίες συνετέλεσαν στην Ένωση την δεδομένη χρονική στιγμή;

Ολοκληρώνοντας τον εναρκτήριο λόγο του για την 43^η επέτειο της προσάρτησης στις 21 Μαΐου 1907,⁶ ο ακαδημαϊκός Ανδρέας Μ. Ανδρεάδης, εκφράζει τη βεβαιότητα πως, σε έναν υποθετικό ερώτημα για το σπουδαιότερο γεγονός της ελληνικής ιστορίας μετά το 1821, ο ίδιος Γάλλος εκπαιδευτικός θα απαντούσε: «Η Ένωσις της Επτανήσου»,⁷ ανάγοντας το έτος 1864 σε δεύτερο σημείο αναφοράς. Στην

---

⁵ Στο ίδιο, σ. 59.

⁶ Γεώργιος Καριψιάδης, στο ίδιο, σ. 5.

⁷ Στο ίδιο.

κρίση του αναγνώστη επαφίεται να συμφωνήσει, και έστω υποθετικά, να δικαιώσει τον Κερκυραίο καθηγητή.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ:

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΗΣ ΚΡΑΤΙΚΗΣ ΔΙΑΔΟΧΗΣ

Όπως ήδη τονίστηκε, η ένταξη του γεωγραφικού διαμερίσματος στα στενά έως τότε σύνορα του ελληνικού βασιλείου, την Στερεά Ελλάδα και την Πελοπόννησο, «ενσαρκώνει» την δεύτερη ελληνική διαδοχή. Ως πρώτη, λογίζεται καθαυτή η ίδρυση του κράτους ως ανεξάρτητου και η αναγνώρισή του ως τέτοιου από την τότε διεθνή κοινότητα. Προτού παραθέσουμε λοιπόν την επικρατούσα, κατά την εποχή εκείνη, κοινωνική και πολιτική τάξη πραγμάτων στα Επτάνησα, *sine qua non* μεθοδολογικό προαπαιτούμενο, αποτελεί η επεξήγηση της διαδικασίας της κρατικής διαδοχής, ώστε να κατανοηθεί η θεωρητική σημασία της και να αιτιολογηθεί η εφαρμογή της στην προβληματική αυτή.

Ουσιαστικά πρόκειται για μία πολιτειακή αλλαγή αμιγώς νομικού χαρακτήρα, ένα μεταβατικό στάδιο, όπου ένα νέο κράτος – το διάδοχο – καταλαμβάνει την θέση του προηγούμενου – του προκατόχου του.⁸ Διακρίνεται, αφενός σε βίαιη ή ειρηνική, δεδομένης της χρήσης μέσων για την πραγμάτωσή της, δηλαδή είτε μετά από πολέμους, είτε από διαπραγματεύσεις και αφετέρου σε μερική ή ολική (*succession partielle - totale*), ανάλογα με τον βαθμό αλλαγής των συνόρων του κατακτημένου εδάφους.⁹ Από την πρώτη στιγμή της κατάληψης του καινούργιου εδαφικού χώρου για λογαριασμό του νέου κυρίαρχου, συμβαίνει ο καθολικός επαναπροσδιορισμός των όρων σύστασης και διεξαγωγής του πολιτικού γίνεσθαι, τόσο σε θεσμικό, όσο και σε κοινωνικό επίπεδο, με αποτέλεσμα την πλήρη εδραίωση του καινούργιου καθεστώτος.

Η ολοκληρωμένη νομική προσέγγιση της έννοιας, προϋποθέτει την αποτύπωσή της στις διεθνείς συμβάσεις. Στο διεθνές δίκαιο η θεωρία της διαδοχής κατέχει διττό ρόλο, από τη μία της κυριαρχικής μεταβολής, ως αποτέλεσμα επιβολής ενός κράτους σ' ένα άλλο, από την άλλη της μεταβίβασης των δικαιωμάτων του ηττημένου στο νικητή στο εσωτερικό και το εξωτερικό προσκήνιο, ελέω της κατάκτησης του πρώτου από τον δεύτερο.¹⁰ «Κράτος είναι το με πρωτογενή εξουσιαστική ισχύ εξοπλισμένο

---

⁸ Για την κατά χρονολογική σειρά παράθεση παραδειγμάτων, στο ίδιο, σ. 10.

⁹ Στο ίδιο, σ. 11.

¹⁰ Στο ίδιο, σ. 15.

νομικό πρόσωπο ενός λαού, που είναι εγκατεστημένος σε μία ορισμένη χώρα». ¹¹ Στο νομικό ορισμό του Γερμανού πολιτειολόγου Georg Jellinek, αυτά τα δύο οντολογικά στοιχεία, το έδαφος, ως μόνιμος γεωγραφικός χώρος πραγμάτωσης της εξουσίας και το κράτος καθαυτό, ως νομική οντότητα, συνιστούν ακριβώς τις προϋποθέσεις της μετάβασης, στιγμή που ονομάζεται «χρόνος διαδοχής κρατών». ¹²

Αυτή η διαδικασία παράδοσης – παραλαβής, αποκρυπτογραφεί την σχέση ανάμεσα στους δύο προαναφερθέντες παράγοντες, το έδαφος και το κράτος, αντίστοιχα δηλαδή τη σταθερότητα των συνόρων και την μεταβλητότητα της νομικής οντότητας. ¹³ Όταν αυτή διαρρηγνύεται, δημιουργούνται ξεχωριστές κατηγορίες διαδοχής, επομένως διαφορετική θεσμική αντιμετώπιση για κάθε έναν εκ των δύο δρώντων. Όσον αφορά στην περίπτωση του προκατόχου, του κράτους το οποίο, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, παραχωρεί την κυριαρχία του, υπάρχουν οι εξής πέντε κατηγορίες: πρώτον, η ολοκληρωτική του παράδοση, εδαφική και πολιτική, με αναπόφευκτη συνέπεια την εξαφάνισή του (*annexion totale, debellatio*)· δεύτερον, ο διαμελισμός του, διά της απώλειας ενός ή περισσότερων εδαφών (*démembrement*) ή ακόμα και όλων, με αποτέλεσμα πάλι τον αφανισμό· τρίτον, η ένωση με άλλα κράτη (*fusion, union, unification*)· τέταρτον, η διάλυση προαναφερθείσας ενώσεως (*dissolution*)· πέμπτον, οι μικρές αλλαγές στα σύνορα ως εδαφικές διευθετήσεις. ¹⁴

Η οπτική του διαδόχου, της νομικής οντότητας που εγκαθιδρύεται σε νέο εδαφικό τμήμα, περιλαμβάνει δύο περιπτώσεις: από τη μία, τη δημιουργία κράτους, νέου και ανεξάρτητου και από την άλλη, την εδαφική επέκτασή του. Η πρώτη φάση περιλαμβάνει την προσάρτηση νέας έκτασης (*annexion*) στο ήδη υπάρχον τμήμα του προκατόχου με τρεις τρόπους: αρχικά, μέσω απόσχισης (*secession, scission*), δευτερευόντως με ένωση ή διάλυση κρατών (*union, dissolution*) και τελικά, με αποαποικιοποίηση (*décolonisation*)· η δεύτερη σχετίζεται με το προϊόν κατάκτησης του διαδόχου ή ακόμη και με παραχώρηση εκ μέρους του πρώτου (*cession*). ¹⁵

---

¹¹ Αντώνης Μανιτάκης, *Συνταγματική Οργάνωση του κράτους. Με στοιχεία πολιτειολογίας*, εκδ. Σάκουλας, Αθήνα 2009, σ. 100.

¹² Γεώργιος Καριψιάδης, στο ίδιο, σ. 15 – 16.

¹³ Στο ίδιο, σ. 16.

¹⁴ Στο ίδιο, σ. 11 – 12. Ως προκατόχο κράτος (Επτάνησος Πολιτεία), τα νησιά υπάγονται στην πρώτη κατά σειρά περίπτωση.

¹⁵ Στο ίδιο, σ. 12.

Πλέον, αφού προσδώσαμε στην μελέτη περίπτωσης, την απαραίτητη νομική χροιά, μεταβαίνουμε στην ανάλυση της ερευνητικής μας βάσης, στην εξέταση δηλαδή του τρίπτυχου Επτάνησα, Ευρώπη, Ελλάδα. Θα δούμε πώς διαμορφώθηκε στο Ιόνιο η θεωρία της κρατικής διαδοχής, με στόχο την κατανόηση της κοινωνικής ταυτότητας των νήσων και την συνδυαστική της ανάλυση, βάσει των διεκδικήσεων του 1848 και της ευρωπαϊκής διπλωματίας, με κατάληξη την ύψιστη εθνική αξίωση της Ένωσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1:

«Θέλομεν να γίνωμεν ελεύθεροι και όχι να λεγώμεθα ελεύθεροι».¹⁶

Ηλίας Ζερβός – Ιακωβάτος, «Φιλελεύθερος», Αρ. φύλλου 1, 18 Φεβρουαρίου 1848.

ΤΟ «ΜΗΛΟΝ ΤΗΣ ΕΡΙΔΟΣ». ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΚΡΑΤΙΚΗΣ ΔΙΑΔΟΧΗΣ ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ

1.1 Εισαγωγή

Η γεωγραφική τους θέση καθιστούσε τα νησιά γέφυρα μεταξύ Δύσης και Ανατολής. Μόνο τυχαίο δεν είναι το γεγονός πως οι Μεγάλες Δυνάμεις επέβαλαν συνολικά πέντε φορές την παρουσία τους εκεί. Η ιστορία της διεκδίκησης και των συγκρούσεων, προ της αγγλικής και τελευταίας κατοχής, ξεκινά ουσιαστικά μόλις από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα και την προσάρτηση τους στη Γαλλική Δημοκρατία, ύστερα από τους επεκτατικούς - απελευθερωτικούς πολέμους του Ναπολέοντα Βοναπάρτη. Η συγκεκριμένη διαδοχή κράτους είναι ιστορική, επειδή όχι μόνο αποτελεί το έναυσμα για συχνές εναλλαγές κατακτητών, επιβεβαιώνοντας έτσι την γεωπολιτική σημασία του συμπλέγματος, αλλά και διότι ανατρέπει μία ηγεμονία τεσσάρων αιώνων. Ας πάρουμε όμως τα πράγματα με τη σειρά.

1.2 Βενετική κυριαρχία (1386 - 1797)

Η Άλωση της Κωνσταντινούπολης στις 21 Μαΐου 1453 και η πτώση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, υποχρέωσε σε σκληρή σκλαβιά 400 χρόνων τον ελληνισμό υπό την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Τα Επτάνησα, ως επαρχίες του βυζαντινού κόσμου που ως τότε υπήρξαν, είχαν την ίδια μοίρα, εντασσόμενα ωστόσο

---

¹⁶ Ηλίας Ζερβός – Ιακωβάτος, *Επτανησιακός Ριζοσπαστισμός. Αφιέρωμα στα Εκατόχρονα της Ενώσεως 1864 – 1964*, Εισαγωγή – Επιμέλεια Σπύρου Μυλωμά, Αθήνα [χ. ό.], 1964, σ. 11.

σε ένα διαφορετικό καθεστώς: στον «λατινοκρατούμενο ελληνισμό».¹⁷ Παρά το κοινό πολιτικό πλαίσιο υποδούλωσης, διαμορφώθηκε μία τελείως ξεχωριστή κουλτούρα, αφού ο φιλελευθερισμός του Διαφωτισμού και το πνεύμα ελευθερίας της Δύσης, επέτρεψαν την δημιουργία «της ιδεατής ενότητας του επανησιακού χώρου» (configuration),¹⁸ στη βάση της εξασφάλισης των δύο πλέον καθοριστικών γνωρισμάτων αναγνώρισης ενός έθνους, της θρησκείας και της γλώσσας.

Σταδιακά, μετατρέπόμενα σε κομητείες φεουδαρχών της δυτικής Ευρώπης ή σε τμήματα του Δεσποτάτου της Ηπείρου, περιέρχονται τον 13^ο αιώνα από τους Φράγκους στην Ενετία. Η τελευταία, επωφελούμενη στο έπακρο από την οικονομική παρακμή της Βασιλεύουσας, αναπτύσσει εμπορικές σχέσεις με τα λιμάνια της Ανατολής, ανάγοντας εαυτόν στην Μεγάλη Βρετανία των νεωτέρων χρόνων.¹⁹ Δημιουργείται μία πολιτική κλασικής αποικιακής μορφής, καθώς περιορίζεται η οικονομική τοπική δραστηριότητα, επιβάλλεται η ελαιοκαλλιέργεια και ελέγχεται πλήρως η ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών και βιομηχανοποιημένων πρώτων υλών, καθιστώντας τις νήσους πλήρως εξαρτώμενες σ' αυτό τον οικονομικό δεσποτισμό.²⁰

Η αποσπασματική τους προσάρτηση²¹ δεν στάθηκε εμπόδιο στην δημιουργία μιας κοινής ταξικής πυραμίδας, τόσο ισχυρής, με συνέπεια να διατηρείται, προφανώς για λόγους εξυπηρέτησης συμφερόντων, και κατά τις επόμενες ξένες κατοχές: την φεουδαρχία. Ήδη υπήρχε επί Φράγκων, αλλά πήρε την τελική μορφή της τρεις αιώνες αργότερα.²² Ανισότητα και λαϊκή καταπίεση εδραιώνονται αμέσως, στο πλαίσιο της «μορφής συγκυριαρχίας»²³ ανάμεσα στην κάστα του περίφημου “Libro d’ Oro”, («Χρυσή Βίβλος»), δηλαδή των τοπικών γαιοκτημόνων, (ιταλιστί cittadini)²⁴ και των

---

¹⁷ Χρύσα Α. Τζαγκαρουλάκη, *Ο ρόλος των Επτανησίων βουλευτών στην ελληνική πολιτική ζωή, 1864 – 1881. Από την «πρωτοπορία» στην πλήρη αφομοίωση*, διδακτορική διατριβή, Αθήνα 2010, σ. 18.

¹⁸ Στο ίδιο.

¹⁹ Μαρία Α. Κοτινά, *Το Ριζοσπαστικό κίνημα στα αγγλοκρατούμενα Επτάνησα*, διδακτορική διατριβή, Αθήνα 2011, σ. 21 – 22.

²⁰ Στο ίδιο.

²¹ Παρατίθενται οι χρονολογίες έναρξης ενετοκρατικής κατοχής για κάθε νήσο: Κύθηρα 1363, Κέρκυρα 1386, Κεφαλλονιά – Ζάκυνθος – Ιθάκη 1500, Λευκάδα 1699. Στο ίδιο, σ. 22.

²² Στο ίδιο.

²³ Στο ίδιο.

²⁴ Στο ίδιο.

Βενετών, με τους πρώτους να καταγράφονται σ' αυτήν ως προνομοιούχοι Επτανήσιοι, χάρη στα δημόσια αξιώματα που τους παρέχουν οι δεύτεροι.²⁵

Στις δύο τάξεις, τους ευγενείς φεουδάρχες (nobili) και τον λαό (προσδιοριζόμενο και με τον γνωστό όρο popolo, υποτιμητικά basso popolo και υβριστικά canaglia),²⁶ συγκαταλέγεται ως «τρίτη κατάσταση» (tiers état),²⁷ ως ενδιάμεσο σκαλοπάτι, το αδιαφοροποίητο μίγμα κατοίκων των πόλεων, μικρομεσαίων αστών, μικροεμπόρων και εργατών. Η απόλυτη υποτίμηση της κορυφής προς τη βάση, είναι η αιτία της εθνογραφικής καθαρότητας της τελευταίας, αφού οι προεστοί αποκόπτονται συνειδητά και σε απόλυτο βαθμό από τους χωρικούς.²⁸

Η ανάδειξη της κοινωνικής ταυτότητας είναι ενδιαφέρουσα, αλλά αυτό το οποίο την κάνει ξεχωριστή είναι η αντίφασή της: η βενετοκρατία προωθεί τον επτανησιακό πολιτισμό, χάρη στον προοδευτισμό της Αναγέννησης, αλλά ταυτοχρόνως είναι η αιτία που αυτός στερείται κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά αγαθά, στο όνομα της ιδιοτέλειας και του συγκεντρωτισμού. Η απώλεια των ιταλικών πόλεων ως απόληξη των ιταλικών πολέμων (1494 - 1559), προοιωνίζουν την πτώση της Δημοκρατίας του Αγίου Μάρκου. Η πεισματική άρνηση αποδοχής της αλλαγής από τους ξεπεσμένους πια τοπικούς άρχοντες, θα διατηρήσει τη φεουδαλική δομή σε όλες τις κρατικές διαδοχές, τις οποίες έμελλε να βιώσουν τα Επτάνησα.

Ωστόσο, αυτοί ήδη έχουν ηττηθεί στη συνείδηση της κοινής γνώμης. Θα ξεπεραστούν με την ίδια αδιαφορία που επεδείκνυαν στους αγρότες, καθώς η συσσώρευση κεφαλαίου εκ μέρους εμπόρων και παραγωγών, επιβεβαιώνει την ταξική τους «προαγωγή». Οι νεοφώτιστοι «benestanti» (ευκατάστατοι),²⁹ αν και αρχικά αποτυγχάνουν με το ρεμπελιό των ποπολάρων (1628),³⁰ κατακτούν σταδιακά ό,τι στερήθηκαν: κοινωνική ανέλιξη και ακαδημαϊκή μόρφωση σε πανεπιστήμια της

---

²⁵ Στο ίδιο, παραπομπή 69, σ. 33.

²⁶ Στο ίδιο, σ. 23.

²⁷ Στο ίδιο.

²⁸ Για μια αποκαλυπτική μαρτυρία, σχετικά με τον ακαδημαϊκό δεσποτισμό τον οποίο υφίσταντο οι αγρότες, βλ. σκέλος του υπομνήματος του μετέπειτα πρώτου πρωθυπουργού της Ελλάδας, Ιωάννη Καποδίστρια, ως Υπουργού Εξωτερικών της Ρωσίας, στον τότε βρετανό υπουργό των αποικιών, λόρδο Barthurst, βλ. στο ίδιο, παραπομπή 41, σ. 26.

²⁹ Στο ίδιο, σ. 27.

³⁰ Στο ίδιο, σ. 28.

Ιταλίας. Η ιστορία (φαίνεται να) αλλάζει οριστικά σελίδα, όταν ο σαρωτικός αέρας της Γαλλικής Επανάστασης δημιουργεί καινούργιους χάρτες και κατακτάει την Ευρώπη.

1.2.1 Η Μασσαλιώτιδα στα Επτάνησα. Η Α΄ Γαλλική κατοχή (1797 - 1799)

«Τα νησιά της Κέρκυρας, της Ζακύνθου και της Κεφαλληνίας έχουν περισσότερο ενδιαφέρον για μας, παρ' όλη η Ιταλία. Αν θα είμαστε υποχρεωμένοι να διαλέξουμε, θα ήταν προτιμότερο να παραχωρήσουμε την Ιταλία στον αυτοκράτορα και να κρατήσουμε τα τέσσερα νησιά, που είναι πηγή πλούτου και ευημερίας για το εμπόριό μας...».³¹ Με το πέρας του πολέμου ανάμεσα σε Γαλλία και Αυστρία, η ηττημένη Βενετία, περιορισμένη πλέον μόνο σε ορισμένες κτήσεις στις Δαλματικές ακτές και στο μητροπολιτικό έδαφός της,³² διαμοιράζεται και οι Ιόνιες νήσοι υπάγονται στην Γαλλική Δημοκρατία, διά της Συνθήκης του Campo – Formio στις 17 Οκτωβρίου 1797. Το προηγηθέν απόσπασμα του Ναπολέοντα Βοναπάρτη, σε γράμμα του προς το Γαλλικό Διευθυντήριο δύο μήνες προ της υπογραφής, καταδεικνύει πλήρως την ύψιστη γεωπολιτική σημασία του γεωγραφικού διαμερίσματος για τους ανταγωνιστές της Γηραιάς Ηπείρου.

Στο μυαλό του πρωτοπόρου στρατηλάτη, η υπακοή της νέας αποικίας στο γαλλικό στέμμα ήταν η προϋπόθεση για την κατάκτηση της Αιγύπτου, ώστε να εμποδίσει την επικοινωνία της Μεγάλης Βρετανίας με τις Ινδίες, με απώτερο σκοπό την συντριβή της θαλασσοκράτειρας. Η συγκυρία δύσκολα θα μπορούσε να είναι ευνοϊκότερη. Η δίψα για ελευθερία του επτανησιακού πληθυσμού, ταιριάζει απόλυτα στο καινούργιο πολιτικό καθεστώς, ακριβώς επειδή επηρεάζεται από αυτό: το ιστορικό σύνθημα του 1789, «liberté – égalité - fraternité» («ελευθερία – ισότητα – αδελφότητα»), ευαγγελίζεται κοινωνική και πολιτική αλλαγή, ενώ η «επτανησιακή μπουρζουαζία» φαντάζει ήδη έτοιμη να αποδεχθεί τον ρόλο του οδηγητή.

Οι Γάλλοι γίνονται δεκτοί ως απελευθερωτές. Στις 29 Ιουνίου 1797 ο στρατηγός Anselmo Gentili αποβιβάζεται μετά βαΐων και κλάδων στην Κέρκυρα, η οποία του παραδίδεται επίσημα από τον τελευταίο Ενετό Γενικό Προνοητή, Carlo Aurelio

³¹ Στο ίδιο, παραπομπή 55, σ. 30.

³²<https://www.corfuhistory.eu/?p=1563>.

Widmann.³³ Στις 5/17 Ιουλίου φυτεύεται στο νησί ένας μικρός πλάτανος, στολισμένος με πράσινη, λευκή και κόκκινη κορδέλα· τα χρώματα της επανάστασης.³⁴ Τρεις μέρες αργότερα, καίγεται η σημαία της Δημοκρατίας του Αγίου Μάρκου και η Χρυσή Βίβλος. Η Ενετοκρατία αποτελεί παρελθόν.

Αυτό που πιστώνεται η νέα διοίκηση, κατά την διετή της παρουσία, είναι η ουσιαστική συνεισφορά στην εθνική αφύπνιση των Επτανήσων. Αυτά θεωρούνται μία γαλλική επαρχία, διαιρεμένη σε τρεις νομούς, την Κέρκυρα, την Ιθάκη και το Αιγαίο, γαλουχημένη με το φιλελεύθερο πνεύμα και την άνθιση της ιδέας της πατρίδας. Εισάγουν στην πολιτική καθημερινότητα μία πρωτόγνωρη αντίληψη περί κράτους, διοικητικώς αποκεντρωμένου, ανανεωμένου χάρη στην αναλογική αντιπροσώπευση εκλογής εκπροσώπων και από τις τρεις κοινωνικές τάξεις, συγκροτώντας παράλληλα δημοτικές κυβερνήσεις.³⁵

Το σύστημα διαφθοράς περιορίζεται με την κατάργηση των προνομίων του αρχοντολογιού και οι Γάλλοι «[...] σταθεροί στην εκπολιτιστική τους αποστολή [...] βάλθηκαν να καταπολεμήσουν την αμάθεια».³⁶ Ιδρύουν στην Κέρκυρα «Εθνική Βιβλιοθήκη» και «Εθνικό Τυπογραφείο», την «Τυπογραφία του Γένους», όπως ονομάστηκε χαρακτηριστικά (εκεί τυπώθηκε ο Θούριος του Ρήγα Φεραίου),³⁷ και καινοτομούν στην εκπαίδευση, όχι τόσο με την ίδρυση σχολείων, αλλά με την καθιέρωση χρήσης σ' αυτά της ελληνικής γλώσσας, σφυρηλατώντας το εθνικό φρόνημα.³⁸

Ωστόσο, η σελίδα δεν άλλαξε τόσο οριστικά όσο αναμενόταν. Η φεουδαλική δομή διατηρείται, με τον αρχικό ενθουσιασμό σύντομα να αντικαθίσταται από δυσαρέσκεια, εξ αιτίας της περιφρόνησης της θρησκείας, των σκληρών δημοσιονομικών μέτρων και του ξεσπάσματος κοινωνικών αναταραχών, συνέπεια της υψηλής φορολογίας για την κάλυψη των αναγκών σίτισης του γαλλικού στρατού.³⁹ «Η ιδανική εποχή του δημοκρατικού σχεδιασμού»⁴⁰ λήγει άδοξα, καθώς το αρνητικό κλίμα ενισχύεται από

---

³³ Στο ίδιο.

³⁴ Στο ίδιο.

³⁵ Μαρία Α. Κοτινά, στο ίδιο, σ. 33.

³⁶ Στο ίδιο, σ. 31.

³⁷ Στο ίδιο.

³⁸ Χρύσα Α. Τζαγκαρουλάκη, στο ίδιο, σ. 19.

³⁹ Μαρία Α. Κοτινά, στο ίδιο, σ. 31 – 32.

⁴⁰ Χρύσα Α. Τζαγκαρουλάκη, στο ίδιο.

την αντιγαλλική προπαγάνδα των επτανήσιων ευγενών και από την ήττα του στόλου του Ναπολέοντα στο Αμπουκίρ της Αιγύπτου.

Οι εξελίξεις δεν περιμένουν και η ευρωπαϊκή διπλωματία επιφυλάσσει μία ακόμη κρατική διαδοχή. Εν αναμονή αυτής, ένας από τους σημαντικότερους ιστοριογράφους τους, ο Ζακυνθινός Ερμάννος Λούντζης (1806 - 1868), ερμηνεύει χαρακτηριστικά την λαϊκή μεταστροφή: «[...] οι ενθουσιώδεις λόγοι, μοιάζουν με τα δυνατά οινοπνευματώδη ποτά που κάνουν τους ανθρώπους να μεθούν [...]. Ρητά και αποφθέγματα που ξυπνούν ζοηρά συναισθήματα, ιδέες συγκεχυμένες, είναι οδηγοί ασταθείς για να ενεργήσουν [...]. Γιατί άλλο είναι να διεγείρεις και να υποκινείς, και άλλο να μεταμορφώνεις ψυχές. Τούτη η μεταλλαγή δεν είναι έργο μιας ημέρας, αλλά εργασία μίας γενεάς [...]».⁴¹

1.2.2 Ημιτελής νεωτερικότητα. Η Ρωσοτουρκική περίοδος (1800 - 1807)

Η προσπάθεια για κοινωνική πρόοδο και πολιτική ωρίμανση δοκιμάζεται ξανά τον Ιανουάριο του 1799, με την έκτακτη σύναψη συμμαχίας δύο άσπονδων φίλων, της Ρωσίας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Το πρώτο γεγονός που πιστοποιεί επισήμως την διαδοχή είναι η διπλωματική πράξη, βάσει της οποίας υπάγονται στο νέο καθεστώς. Η ονομασία και επίσημη αναγνώρισή τους ως Πολιτείας – καινοτομία ικανή να ανταποκριθεί στις νεωτερικές πολιτικές ανάγκες του τόπου – δεν είναι απόρροια καλής θέλησης, αλλά προϊόν στρατηγικής. Διά του ομοσπονδιακού μοντέλου, εξυπηρετείται ο διακαής πόθος της Ρωσίας για κυριαρχία στα Βαλκάνια και στην Ανατολική Μεσόγειο, χωρίς ωστόσο περαιτέρω διάθεση βελτίωσης ή πρόθεση εφαρμογής. Στις 21 Μαρτίου 1800, η υπογραφή της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης, «βαπτίζει» την «Πολιτεία των Ηνωμένων Επτά Νήσων» (αλλιώς Επτάνησος ή Ιόνιος Πολιτεία), υπό την ρωσική επιτήρηση και φόρου υποτελής στον Σουλτάνο. Το επεξηγηματικό άρθρο 2 αξίζει να παρατεθεί αυτούσιο:

«Σύμφωνα με το παραπάνω άρθρο 1, τα νησιά Κέρκυρα, Ζάκυνθος, Κεφαλλονιά, Αγία Μαύρα, Ιθάκη, Παξοί, Κύθηρα και όλα τα μικρά και μεγάλα νησιά κατοικημένα ή ακατοίκητα, που κείνται απέναντι στις ακτές του Μοριά και της Αλβανίας, τα οποία

---

⁴¹ Μαρία Α. Κοτινά, στο ίδιο, σ. 32.

αποσπάστηκαν από τη Βενετία και κατακτήθηκαν πρόσφατα, τιθέμενα υπό την επικυριαρχία της Υ. Π., με το όνομα της Πολιτείας των Ενωμένων Επτά Νήσων [Επτάνησος Πολιτεία], η εν λόγω Πολιτεία και οι υπήκοοί της απολαμβάνουν όσον αφορά την πολιτική τους κατάσταση, την εσωτερική τους συγκρότηση [οργανισμό] και το εμπόριό τους όλα τα προνόμια που απολαμβάνουν η Πολιτεία της Ραγούζας και οι υπήκοοί της. Οι δύο Υψηλές συμβαλλόμενες Αυλές, για να εξασκήσουν δεόντως το δικαίωμα κατοχής στα ειρημένα νησιά, αποδέχονται και επικυρώνουν τον εσωτερικό οργανισμό [σύνταγμα] της ειρημένης Πολιτείας με επίσημες πράξεις, αφού τον έχουν επιδοκιμάσει με κοινή συμφωνία».⁴²

Τοιοιουτρόπως, ξεκινά η περίοδος της τρίτης κατά σειρά ξένης κατοχής, καθώς την ημέρα της Κοίμησης της Θεοτόκου, πέντε μήνες ύστερα από την Συμφωνία, επιβάλλονται αμφότερα, τόσο αυτή, όσο και το λεγόμενο «Βυζαντινό Σύνταγμα» (το πρώτο εκ των συνολικά τριών), το παρθενικό όχι μόνο για τα Επτάνησα, αλλά για ολόκληρη την νεοελληνική ιστορία. Συγκροτείται μία κρατική οντότητα αριστοκρατικού πολιτεύματος με θεσμούς (Γερουσία, μεγάλα και μικρά συμβούλια), η οποία εδραιώνει ξανά την κληρονομική κυριαρχία ευγενών και αστών – δεν είναι άλλωστε εύκολο να ξεγραφούν αμέσως αντιλήψεις αιώνων.⁴³

Οι αντιδράσεις των αδικημένων για μία ακόμη φορά κάνουν την εμφάνισή τους,⁴⁴ ως μία ακόμη απόδειξη ενίσχυσης του ταυτόσημου κοινωνικού αισθήματος, με την ψήφιση νέου συντάγματος να είναι μονόδρομος. Θεσπίζεται στις 23 Νοεμβρίου / 5 Δεκεμβρίου 1803,⁴⁵ με την καθιέρωση μίας νέας αστικής αριστοκρατίας, της «Συνταγματικής ή Ενεργητικής ευγένειας», και την αντίστοιχη κατάργηση της κληρονομικής,⁴⁶ η οποία συμβαδίζει με τις μεταρρυθμίσεις που υπηρετούν την πρόκληση της πνευματικής αφύπνισης, χάρη στην έμφαση σε παιδεία και ελληνική

---

⁴² Γεώργιος Καριψιάδης, στο ίδιο, σ. 318 – 319. Για τα υπόλοιπα άρθρα βλ. στο ίδιο, παραπομπή 6, σ. 319.

⁴³ Συγκριτικά με την ενετοκρατία, αυτή τη φορά υπάρχει η δυνατότητα απόκτησης του τίτλου των ευγενών από τους αστούς, με ρήτρα την κατοχή συγκεκριμένης περιουσίας. Βλ. στο Μαρία Α. Κοτινά, στο ίδιο, σ. 34.

⁴⁴ Στο ίδιο, σ. 35.

⁴⁵ Πρωταγωνιστής ο επιτετραμμένος της Ρωσίας Γεώργιος Μοντσενίγος. Συμβολή είχε και ο Ιωάννης Καποδίστριας. Στο ίδιο, σ. 36.

⁴⁶ Χρύσα Α. Τζαγκαρουλάκη, στο ίδιο, σ. 20.

γλώσσα, δημιουργώντας μία σαφώς ολιγαρχική κοινωνία, ταυτοχρόνως όμως με φιλελεύθερα στοιχεία.

Απολογιστικά, η Ρωσία πληρώνει την αδυναμία της να βρει μία διαφορετική πλην φεουδαρχίας αφετηρία, ώστε να εδραιώσει τις καινοτομίες και να πραγματοποιήσει την μετάβαση σε μία συνταγματική Πολιτεία, προσαρμοσμένη στις ανάγκες μιας αναδυόμενης νεωτερικής οντότητας, όμως πάντοτε με στόχο την αύξηση της ισχύος της. Το ύστατο αναθεωρημένο, αλλά πιο ανελεύθερο Σύνταγμα, δεν εφαρμόζεται ποτέ, ωστόσο αποτελεί δυσάρεστο οιωνό. Ο πόλεμος του τσάρου Αλεξάνδρου Α΄ και του αυτοκράτορα πλέον Ναπολέοντα ξεκινάει. Τα Ιόνια αλλάζουν πάλι διοίκηση, σκύβοντας ξανά το κεφάλι στο γαλλικό στέμμα. Όμως αυτή τη φορά, η επάνοδός του θα είναι διαφορετική.

1.2.3 «Αυτοκρατορικοί Γάλλοι».⁴⁷ Η Β΄ Γαλλική κατοχή (1807 - 1814)

Η τέταρτη διαδοχική κατοχή στο Ιόνιο, δεύτερη συνολικά για τον Βοναπάρτη, είναι ξεχωριστή, όπως άλλωστε και η διετής πρώτη, πλέον για δυσάρεστο λόγο. Η επιβολή είναι αποσπασματική, καθώς στο μακρύ κατά τα άλλα διάστημα της επταετούς παρουσίας του, απώλεσε ορισμένα νησιά. Ως το 1809 είχε χάσει ολόκληρο το νότιο τμήμα (Ιθάκη, Κεφαλλονιά, Ζάκυνθος), ένα χρόνο μετά τη Λευκάδα, διατηρώντας ως το τέλος μόνο Κέρκυρα, Πάργα και Παξούς.⁴⁸

Η Συνθήκη του Tilsit (7 Ιουλίου 1807) υπογράφεται σκόπιμα ως ανακωχή, παρά την ήττα του τσάρου ένα μήνα νωρίτερα, καθώς ο Ναπολέων του παραχωρεί τη Φινλανδία, με αντάλλαγμα τη νεοσύστατη Ιόνιο Πολιτεία. Η διοίκηση είναι απόλυτα συγκεντρωτική και δεν μοιάζει σε τίποτα με την προ δεκαετίας παραμονή του. Τα νησιά αποκλείονται από την Αγγλία, η οποία σταματά την εξαγωγή προϊόντων, με αποτέλεσμα για μία ακόμη φορά ο λαός να τίθεται αντιμέτωπος με τη σκληρή ευρωπαϊκή διπλωματία, καλούμενος να νικήσει πείνα και κοινωνικές αναταραχές.

Αυτή, όμως, είναι η αρχή του τέλους, γιατί η κορυφαία ιμπεριαλιστική δύναμη κερδίζει επικοινωνιακά έδαφος, χάρη στους πράκτορές της και στις τοπικές ομάδες

---

⁴⁷ Μαρία Α. Κοτινά, στο ίδιο, σ. 39.

⁴⁸ Στο ίδιο.

υποστήριξης (ειδικά σε Ζάκυνθο και Κεφαλλονιά), οι οποίες συναινούν στην κατάληψη των νησιών από τον βρετανικό στόλο.⁴⁹ Τον Οκτώβριο του 1809, καταλαμβάνεται το Τζάντε και ακολουθούν σε διάστημα ημερών Κεφαλλονιά, Ιθάκη και Κύθηρα. Τα Επτάνησα βρίσκονται πρακτικά υπό την κατοχή της Γηραιάς Αλβιώνας.

Η ήττα του Ναπολέοντα στη μάχη των Εθνών (1813), σηματοδοτεί και τυπικά τη λήξη της κυριαρχίας του. Ένα χρόνο μετά, ο τσάρος Αλέξανδρος Α΄ μπαίνει θριαμβευτής στο Παρίσι, με τον πάλαι ποτέ απελευθερωτή και δικτάτορα της Ευρώπης, να εξορίζεται στην Έλβα. Το Συνέδριο της Βιέννης προετοιμάζεται (η σύγκλησή του ήταν ιδέα του Ρώσου ηγεμόνα) και η Ιερά Συμμαχία, απαρτιζόμενη από τις Ρωσία, Αυστρία (ο Υπουργός Εξωτερικών Klemens von Metternich υποστήριξε ένθερμα την πρωτοβουλία), Πρωσία και αργότερα το Ηνωμένο Βασίλειο, φιλοδοξεί να αποτυπώσει τον απολυταρχικό της θρίαμβο στα νέα σύνορα. Οι ιδέες του έθνους και του φιλελευθερισμού ωστόσο, αφυπνίζουν τις συνειδήσεις των ανθρώπων, μέχρι τη στιγμή που ωριμάζουν και ισοπεδώνουν το Παλαιό Καθεστώς, περίπου 30 χρόνια αργότερα. Ως η τελευταία ξένη κατοχή στο Ιόνιο, η πολιτική της Μεγάλης Βρετανίας θα εξεταστεί στο αφιερωμένο αποκλειστικά σ' αυτήν δεύτερο κεφάλαιο. Προς το παρόν, θα αναλυθεί ο θεωρητικός πυρήνας, μέσω του οποίου εκφράζονται οι επτανησιακές διεκδικήσεις.

1.3 Επτανησιακός ριζοσπαστισμός (1848 - 1864). Ιδεολογική αφετηρία

Αφού επιχειρήθηκε μία καταγραφή – αποτίμηση της δράσης των ξένων δυνάμεων, που, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, άφησαν το στίγμα τους στην πολιτική ζωή του τόπου, εστιάζουμε πια στις νήσους καθαυτές, προσεγγίζοντας την πλέον ανατρεπτική ιδεολογία του ελλαδικού χώρου εκείνη την περίοδο. Αναλυτικότερα, θα αναφερθούν αφενός οι επιρροές της, ως διαμορφωτές του περιεχομένου και των εκφραστών της στο πολιτικό προσκήνιο, αφετέρου τα γεγονότα, τα οποία μεταφράζονται σε πολιτικές και κοινωνικές αξιώσεις στο εσωτερικό της Επτανησιακής Πολιτείας, με υπέρτατο διακύβευμα την προσάρτηση.

---

⁴⁹ Στο ίδιο, σ. 40.

Γλωσσολογικά, ο όρος προέρχεται από τον γαλλικό “radicalisme”, σημαίνει εξτρεμισμός και αντίστοιχα, το άτομο που τον ασπάζεται «άκρος δημοκρατικός ή «αριστερός δημοκράτης».⁵⁰ Ο προσανατολισμός του είναι διττός: από τη μία, αστικός – δημοκρατικός, επιδιώκοντας ισότητα και ισονομία για όλο το κοινωνικό φάσμα, από την άλλη, εθνικός – απελευθερωτικός, με την Ένωση να προτάσσεται ως ο μόνος τρόπος συγκρότησης εθνικής ταυτότητας.⁵¹ Οι επιρροές του από το 1789, το 1848, αλλά και το ιταλικό Risorgimento στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, ως επαγγελίες ανατροπής της καθεστηκυίας τάξης και υλοποίησης του περιεχομένου του, ενισχύουν την ήδη καθολική κοινωνική του απήχηση, στην ύπαιθρο και στις πόλεις.

Η πολιτική και ατομική ελευθερία, αξιώσεις του φιλελευθερισμού και του εθνικισμού, προσαρμόζονται στις επανησιακές ανάγκες. Η ίδρυση ριζοσπαστικών λεσχών στην πρωτεύουσα – σύμβολο του επαναστατικού κινήματος, το Αργοστόλι, εν τη απουσία ακόμη ουσιαστικής οργάνωσης του ριζοσπαστικού κόμματος, υπήρξε πρωτοποριακή επιβεβαίωση της ανάγκης της κοινωνίας να διεκδικήσει ό,τι στερείται.⁵²

Η απόκτηση του πρώτου Συντάγματος για την κυρίως Ελλάδα μετά την Επανάσταση της 3^{ης} Σεπτεμβρίου 1843, έστω και με μοναρχία, δίνει το έναυσμα για ένα διαρκή αγώνα. Το γεγονός πως τα νησιά αποτελούσαν, είτε ξεχωριστά, είτε ως Πολιτεία, μία κοινωνία σφοδρών και απροκάλυπτων ανισοτήτων, ως προς τη διαβίωση και τη δυνατότητα εκπαίδευσης,⁵³ καθιστούσε τους αγρότες τη μόνη τάξη που δεν είχε καταφέρει να αλλάξει τις συνθήκες ζωής της στο ελάχιστο. Παραμένουν απολύτως εξαρτημένοι στο φεουδαρχικό σύστημα, ενώ το εμπόριο και η βιομηχανία αφήνουν εκτός πλαισίου τους αναδυόμενους αστούς. Το ποτήρι της αδικίας ξεχειλίζει, οι συνθήκες ωριμάζουν και οι μορφωμένοι αστοί – οπαδοί του ριζοσπαστισμού προωθούν την απαραίτητη «θεωρητική κατάρτιση» στην ύπαιθρο.⁵⁴

---

⁵⁰ Γιώργος Γ. Αλισανδράτος, *Κείμενα για τον Επανησιακό Ριζοσπαστισμό*, εκδ. Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα 2008, σ. 140.

⁵¹ Μαρία Α. Κοτινά, στο ίδιο, σ. 62.

⁵² «Κοραής» (1843) και «Δημοτικόν Κατάστημα» (1847, ύστερα από διάσπαση του πυρήνα του πρώτου). Στο ίδιο.

⁵³ Για την συνοπτική απόδοση της φυσιογνωμίας των νησιών, βλ. στο ίδιο, σ. 78 – 81.

⁵⁴ Για μια μελέτη αφιερωμένη στον πνευματικό κόσμο της Επανάστασης βλ. στο ίδιο, παραπομπή 233, σ. 80.

1.3.1 Το επτανησιακό 1848. «Το όπλο και η πένα»⁵⁵ της Κεφαλλονιάς

Πώς επιβεβαιώνεται αυτή η ωριμότητα για ανάληψη ιστορικής ευθύνης με διακύβευμα μια ιστορική αλλαγή; Ενδεχομένως, θα επρόκειτο για μία ακόμη αποτυχημένη έκφραση δυσαρέσκειας, αν δεν συνέβαινε σε εκείνη τη χρονική συγκυρία, γι' αυτό αξίζει μία ειδική αναφορά. Τα κινήματα στο Σταυρό και στη Σκάλα Κεφαλλονιάς την περίοδο 1848 – 1849, αποτελούν «ορόσημο των λαϊκών και εθνικών αγώνων»⁵⁶ για τον επτανησιακό ριζοσπαστισμό, καθώς αμφότερα αποτυπώνουν έμπρακτα το διττό περιεχόμενό του: την κοινωνική ισότητα διά της κατάργησης της φεουδαρχίας⁵⁷ και την απόκτηση εθνικής ταυτότητας, χάρη στην Ένωση.

Στις 14 Σεπτεμβρίου 1848 ξεσπά στο Σταυρό εξέγερση αμιγώς αγροτική, όμως καθοδηγούμενη από την πόλη, με στόχο το πλήγμα σε μία πολιτική δομή αιώνων, διά της κατάληψης των πόλεων Αργοστολίου και Ληξουρίου και της ανακήρυξης προσωρινής κυβέρνησης. Η απειρία και η έλλειψη μέσων των 200 στασιαστών είναι οι αιτίες της εύκολης καταστολής 9 μέρες αργότερα, με στρατιωτική κατάληψη της νήσου.⁵⁸ Ένα χρόνο μετά, στις 15 Αυγούστου, ξεσπά η εξέγερση της Σκάλας. Επίσης αγροτική, αλλά με σαφές εθνικό περιεχόμενο, απόδειξη της σταδιακής συνειδητοποίησης και της ωρίμανσης των χωρικών, θα αποτελούσε την αφετηρία για την εξάπλωση ανάλογων κινήματων στις νήσους, με στόχο την ανατροπή της καθεστηκυίας τάξης.

Εκτός της πρωτοφανούς αγριότητας⁵⁹ και της επιβολής στρατιωτικού νόμου (από 31 Αυγούστου),⁶⁰ η εξέγερση χαρακτηρίζεται από την απόπειρα της αγγλικής

---

⁵⁵ Ηλία Ζερβού – Ιακωβάτου, στο ίδιο, σ. 14.

⁵⁶ Στο ίδιο. Για την επεξήγηση του εθνικού χαρακτήρα τους, βλ. στο ίδιο, σ. 14 – 16.

⁵⁷ Για μια επεξήγηση των αγροληπτικών σχέσεων, εδραιωμένων από την ενετοκρατία, συνδυαστικά με την αποικιοκρατική εκμετάλλευση της βρετανικής διοίκησης, βλ. Μαρία Α. Κοτινά, στο ίδιο, σ. 82 – 87.

⁵⁸ Στο ίδιο, σ. 89 και Ηλία Ζερβού– Ιακωβάτου, στο ίδιο, σ. 9.

⁵⁹ Για στοιχεία και μαρτυρίες, βλ. στο Ηλία Ζερβού – Ιακωβάτου, στο ίδιο, σ. 16 – 22.

⁶⁰ Εκτός αυτού, ο τότε Αρμοστής Ward, απέκλεισε το νησί και διέταξε τη βύθιση όλων των πλωτών μέσων στο λιμάνι του Αργοστολίου. Μαρία Α. Κοτινά, στο ίδιο, σ. 123 - 124.

διοίκησης να κατηγορήσει ψευδώς ριζοσπάστες και αγρότες ως κοινούς εγκληματίες, επομένως ανάξιους των μεταρρυθμίσεων,⁶¹ με απώτερο σκοπό την απόκτηση προσχήματος για νομιμοποίηση της καταστολής και την απόρριψη των αξιώσεών τους από τον λαό.

Παρά τις εκ του αποτελέσματος συνεχόμενες αποτυχίες, η επανάληψη των εξεγέρσεων (πάντοτε σε συνδυασμό με την χρονική συγκυρία στη Γηραιά Ήπειρο), συνιστά την ειδοποιό διαφορά στην ψυχосύνθεση της υπαίθρου, ως προς την διεκδίκηση, συγκριτικά με τα προηγούμενα χρόνια – γι' αυτό άλλωστε αποκτά αυτή την ιστορική διάσταση. Πώς όμως διαμορφώνεται η κοινή γνώμη και ποιοι φορείς την αντιπροσωπεύουν επισήμως στο Κοινοβούλιο; Ποιοι οι πρωταγωνιστές του;

1.3.2 Ηγέτες – Τύπος – Κόμματα

Πρωτοστάτες είναι οι Ηλίας Ζερβός Ιακωβάτος (1814 - 1894) και Ιωσήφ Μομφερράτος (1816 - 1888). Πρόκειται για τους «διόσκουρους» του ριζοσπαστισμού, λόγω της ταυτόχρονης πολιτικής τους πορείας, χρονικά και ιδεολογικά. Διαφωνούσαν όμως, για το πολιτικό πλαίσιο αφομοίωσης των Επτανήσων μετά την Ένωση: ο πρώτος υποστήριζε τη συνταγματική μοναρχία και ο δεύτερος την απόλυτη δημοκρατία. Κεφαλλονίτες αμφότεροι και με ακαδημαϊκή μόρφωση στο εξωτερικό (Ιταλία και Γαλλία αντίστοιχα, επίσης και οι δύο στη νομική), επηρεάζονται ως φοιτητές ακόμη, από τις φιλελεύθερες αρχές του καιρού τους και, αφού επιστρέφουν στην Ελλάδα σε νεαρή ηλικία (ο πρώτος στα 26 του χρόνια, το 1840 και ο δεύτερος τρία χρόνια μετά στα 27), ξεκινούν το απελευθερωτικό τους έργο ως δημοσιογράφοι πρώτα και ύστερα ως βουλευτές.⁶²

---

⁶¹ Στο ίδιο, σ. 116, 120.

⁶² Γιώργος Γ. Αλισανδράτος, στο ίδιο, σ. 172 – 173 και 178 – 179.

Η πλέον πρωτοποριακή αλλαγή του Αρμοστή της περιόδου, λόρδου John Seaton (1843 - 1849),⁶³ η ελευθεροτυπία (22 Μαΐου 1848),⁶⁴ αξιοποιείται άμεσα και ουσιαστικά, καθώς διαμορφώνεται ένα ολοκληρωμένο δημοσιογραφικό τόξο, το οποίο εντάσσει όλα τα πολιτικά προγράμματα, με αποτέλεσμα ο Τύπος να διακρίνεται σε ριζοσπαστικό, μεταρρυθμιστικό και φιλοκυβερνητικό. Στην υπηρεσία του πρώτου,⁶⁵ εκδίδεται ο «Φιλελεύθερος» (19/2/1849 – 10/10/1851) από τον Ζερβό και η «Αναγέννηση» (9/4/1849 – 23/5/1859)⁶⁶ από τον Μομφερράτο, εκφράζοντας «με καθαρότητα και αφοβία το μέγαν και υψηλό εκείνο εθνικό φρόνημα».⁶⁷ Συμπληρώνεται από τον «Χωρικό» (Κεφαλλονιά, 16/2/1850 – 22/3/1852), τον «Ριζοσπάστη» (Κέρκυρα, 5/4/1850 – 17/5/1850) και τον «Ρήγα» (Ζάκυνθος, 28/4/1851 – 11/11/1851).⁶⁸

Οι οπαδοί των μεταρρυθμίσεων υποστηρίζουν ανοιχτά την αγγλική διοίκηση, πιστεύουν στην ευεργεσία της, αλλά τονίζουν την ανάγκη για συνταγματικές μεταρρυθμίσεις, ώστε διά της θεσμικής ωρίμανσης, να συμβεί και η Ένωση. Σημαντικότερα φύλλα, τα Ζακυνθινά «Σπινθήρ» (1/10/1847 – 20/4/1850) και «Μέλλον» (1/1/1849 – 15/3/1851), η «Πατρίς» (15/1/1849 – 13/1/1851) και ο «Φιλαλήθης» (20/9/1851 – 2/9/1852) στην Κέρκυρα και η «Ένωσις» (16/4/1849 –

---

⁶³ Νίκος Μοσχονάς, *Το Ιόνιο κράτος και οι αγώνες των Επτανησίων*, Ι.Ε.Ε., τ. ΙΓ', σ. 202 - 203. Χαρακτηριστικά πρόκειται, εκτός από τις πολιτικές λέσχες, που εξετάστηκαν ήδη, για την ελεύθερη εισαγωγή των εφημερίδων στο Ιόνιο, την ίδρυση ιδιωτικών τυπογραφιών, βελτίωση της γεωργίας και του εκπαιδευτικού συστήματος, μαζί με την λειτουργία της Ιονίου Ακαδημίας. Συμπεριλαμβάνεται επίσης, η συνταγματική αναθεώρηση για τα Επαρχιακά Συμβούλια και ο επαναπροσδιορισμός εκλογής των μελών και λειτουργίας Γερουσίας και Νομοθετικής Συνέλευσης.

⁶⁴ Η απόφαση της Βουλής: «Ελευθεροτυπία εισάγεται εις το Κράτος τούτο υπό κατασταλτικούς νόμους. Η λογοκρισία παντός είδους καταργείται, οι κατασταλτικοί νόμοι του τύπου θα πηγάζουσι από ολόκληρον την Βουλήν και δε θα καταργούνται ούτε θα τροπολογούνται άνευ της συνδρομής ολοκλήρου της Βουλής». Μαρία Α. Κοτινά, στο ίδιο, σ. 67.

⁶⁵ Ο Τύπος αυτός διακρίνεται σε δύο περιόδους: η πρώτη αφορά στην σαφή αποτύπωση του διττού περιεχομένου του κινήματος, εθνικό – απελευθερωτικό και κοινωνικό – πολιτικό· η δεύτερη στο διχασμό που επιφέρει το σχίσμα με την εμφάνιση του Κωνσταντίνου Λομβάρδου. Βλ. Χρύσα Α. Τζαγκαρουλάκη, στο ίδιο, σ. 79, 80 και 82 – 83.

⁶⁶ Για το πρόγραμμα αμφοτέρων βλ. Μαρία Α. Κοτινά, στο ίδιο, σ. 67 – 72 και σ. 101 – 110 αντίστοιχα.

⁶⁷ Ηλία Ζερβού – Ιακωβάτου, στο ίδιο, σ. 109.

⁶⁸ Χρύσα Α. Τζαγκαρουλάκη, στο ίδιο, σ. 79.

9/4/1850) στην Κεφαλλονιά. Διαιρέθηκε στην πορεία σε συντηρητικό και φιλελεύθερο Τύπο.⁶⁹

Ολοκληρώνοντας τις κατηγοριοποιήσεις, ο φιλοκυβερνητικός υποστηρίζει χωρίς την παραμικρή αμφισβήτηση τη Μεγάλη Βρετανία. Βασικές εφημερίδες, άπασαι στην Κέρκυρα, «Το Τιμόνι» (1849 – 15/7/1850), ο «Ανεξάρτητος. Αλήθεια και Δικαιοσύνη» (2-14/4/1849 – 16-28/2/1850) και η «Επτάνησος» (28/1/1850). Υπάρχουν επίσης, «Ο Φίλος του Λαού» (21/5/1850), η «Παλιγγενεσία: Εφημερίς εθνική» (1/2/1857 – 17/1/1858) και η «Νέα Εποχή» (10/3/1858 – 13/2/1862).⁷⁰

Παράλληλα, συγκαταλέγεται ένα ακόμη είδος, εκτός όμως παραταξιακών εφημερίδων, στο οποίο διατυπώνονται ανεξάρτητες απόψεις περί επικαιρότητας. Υπήρχαν 2 στην Κεφαλλονιά («Παμφυλλίς», 1851 και «Πέλεκυς», 1849 – 15/7/1850) και 3 στην Κέρκυρα («Εφημερίς των Ειδήσεων», 1/1/1855, «Τα Καθημερινά», 21/3/1855 – 22/9/1858 και «Ο Παρατηρητής: Εφημερίς πολιτική και φιλολογική», 4/1/1858 – 24/12/1862).⁷¹

Εισερχόμενοι στο Επτανησιακό Κοινοβούλιο, θα σκιαγραφήσουμε την φυσιογνωμία των κομμάτων και επομένως τον τρόπο με τον οποίο χαράσσουν την πολιτική τους, βάσει της ιδεολογίας τους. Κατατάσσονται σε «Καταχθόνιους», Μεταρρυθμιστές και Ριζοσπάστες. Οι πρώτοι ουσιαστικά πρεσβεύουν την πολιτική μιας άλλης εποχής, υπαρκτής ακόμη εξ αιτίας των στερήσεων των λαϊκών στρωμάτων. Επονομαζόμενοι επίσης και ως «Προστασιανοί» ή «φατρία», με αρχηγό τον Δημήτριο Καρούσο, στοχεύουν αποκλειστικά στην παραμονή των Άγγλων, νοσταλγώντας ενετοκρατία και φεουδαρχία.⁷²

Εν συνεχεία, οι Μεταρρυθμιστές, αυτοαποκαλούμενοι ως «οι Γιρονδίνιοι της Επτανήσου»,⁷³ εκλαμβάνονται ως υποστηρικτές μίας φιλελεύθερης εκσυγχρονισμένης πολιτικής, μέσω συνταγματικών αναθεωρήσεων. Στις προγραμματικές δηλώσεις τους, στόχος η ελευθερία, πολιτική, διά της διάκρισης των εξουσιών, και κοινωνική, χάρη στο θεσμό της αντιπροσώπευσης. Ο εθνικός στόχος είναι υλοποιήσιμος, μόνο όμως υπό την συμπόρευση (επομένως πρακτικά υπακοή, αφού αναγνωρίζεται η

---

⁶⁹ Στο ίδιο, σ. 77 - 78.

⁷⁰ Στο ίδιο, σ. 84.

⁷¹ Στο ίδιο, σ. 85.

⁷² Μαρία Α. Κοτινά, στο ίδιο, σ. 145 – 147 και Νίκος Μοσχονάς, στο ίδιο, σ. 208 – 209.

⁷³ Μαρία Α. Κοτινά, στο ίδιο, σ. 136.

ανωτερότητά της) με την Μεγάλη Βρετανία. Έτσι, το άτομο, καλείται να προσαρμοστεί στη διττή ταυτότητά του, σ' αυτή του πολίτη, με αποτέλεσμα την πολιτική του πρόοδο και σ' αυτή του ιδιώτη, αναγνωρίζοντας τους θεσμικούς περιορισμούς (οι οποίοι τελικά τον εξυπηρετούν).⁷⁴

Ακολουθεί το ριζοσπαστικό κόμμα, μακράν το πλέον ανατρεπτικό της εποχής. Με αφετηρία την Κεφαλλονιά και ύστερα την Ζάκυνθο, η ιδεολογία του εξαπλώθηκε σε όλο το Ιόνιο, υποσχόμενη την περιβόητη διπλή κατάκτηση κοινωνικού προοδευτισμού και εθνικής ταυτότητας, στο όνομα της αστικής δημοκρατίας και της αρχής των εθνοτήτων, αντιστοίχως. Απορρίπτεται κάθετα η αναθεώρηση του ανελεύθερου Συντάγματος του 1817, καθώς πρακτικά θα αποτελούσε υποταγή στην ξένη κατοχή, την οποία και θεωρεί παράνομη, από τη στιγμή που τα Επτάνησα ούτε ρωτήθηκαν, ούτε έλαβαν μέρος στο Συνέδριο της Βιέννης. Αντί αυτής, προτείνει τις λεγόμενες «εσωτερικές βελτιώσεις», οι οποίες «ως προσωρινές μεταρρυθμίσεις, σύμφωνες με το ελληνικό πνεύμα και τη νομοθεσία»,⁷⁵ αποβλέπουν στην ελάφρυνση των μικρομεσαίων.⁷⁶

Παρά τον ισχυρό πυρήνα του, η δομή του κλονίζεται ανεπανόρθωτα. Ο επαναπροσδιορισμός του «ανέγγιχτου» περιεχομένου της Ένωσης από ένα πρωτοεμφανιζόμενο πολιτικό το διχάζει οριστικά, τη στιγμή που οι κατακτητές βρίσκουν έναν ιδανικό σύμμαχο. Πριν όμως από το «σχίσμα» του ριζοσπαστισμού, πρέπει να αναλύσουμε μία λαμπρή σελίδα του.

1.3.3 Ο Προάγγελος της Ένωσης. Η Θ' Βουλή

Τα Επτάνησα βρίσκονται σε αναταραχή. Μόλις 5 μήνες μετά τα αγροτικά επεισόδια στην Κεφαλλονιά, οι δύο εμβληματικοί αγωνιστές, Ζερβός και Μομφερράτος, βρίσκονται στην εξορία,⁷⁷ εσκεμμένα κατηγορούμενοι ως υποκινητές

---

⁷⁴ Χρύσα Α. Τζαγκαρουλάκη, στο ίδιο, σ. 86 – 94.

⁷⁵ Στο ίδιο, σ. 102.

⁷⁶ Βλ. αναλυτικά φυσιολογία ριζοσπαστικού κόμματος, στο ίδιο, σ. 94 – 107. Επίσης, Μαρία Α. Κοτινά, στο ίδιο, σ. 141 – 145 και Νίκος Μοσχονάς, στο ίδιο, σ. 208 – 209.

⁷⁷ Είναι εκείνη η περίοδος κατά την οποία, ο Ζερβός, εξόριστος στα Κύθηρα, γράφει τα «Κεφαλληνιακά», ένα πολιτικό μανιφέστο – παρακαταθήκη, σχετικά με τις εξεγέρσεις στο νησί και την επικαιρότητα της εποχής. Βλ. Μαρία Α. Κοτινά, στο ίδιο, σ. 149 –

των εξεγέρσεων, με αποτέλεσμα η αντιπαλότητα των δύο ισχυρών κομμάτων, ριζοσπαστών και μεταρρυθμιστών, να επιδεινώνεται. Ο νέος εκλογικός νόμος ψηφίζεται από την Όγδοη (Η΄) Βουλή (6 - 18/12/1849)⁷⁸ και οι εκλογές για την ανάδειξη της επόμενης έγιναν στις 27 - 28/2/1850.⁷⁹

Ένα μήνα αργότερα, ήδη κατά το ξεκίνημα των εργασιών της Ενάτης, η άρνηση των ριζοσπαστών βουλευτών να απαγγείλουν τον όρκο υποταγής⁸⁰ στον Αρμοστή Henry Ward (1850 - 1855), κορυφώνει την αντιπαράθεση και οι εργασίες σταματούν.⁸¹ Υποψιασμένοι, αποφασίζουν να εισάγουν το ενωτικό τους ψήφισμα στη Βουλή, χωρίς πρώτα να τεθεί προς συζήτηση στην ημερήσια διάταξη, όμως ο Άγγλος επιτετραμμένος, εξίσου προετοιμασμένος, προνόησε να υπογράψει διάγγελμα αναβολής εργασιών εξάμηνης διάρκειας, το οποίο θα παραδιδόταν την κατάλληλη στιγμή στον Πρόεδρο. Η Κυριακή της 26^{ης} Νοεμβρίου 1850 είναι ιστορική και το ψήφισμα που αναγιγνώσκει ο βουλευτής Ιωάννης Τυπάλδος Δοκτοράτος Καπελέτος αξίζει να παρατεθεί αυτούσιο:

«ΨΗΦΙΣΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ

Επειδή η ανεξαρτησία, η κυριαρχία και η εθνικότης εκάστου λαού είναι δικαιώματα φυσικά και απαράγραπτα.

Επειδή ο λαός της Επτανήσου, απαρτίζων μέρος αναπόσπαστον της Ελληνικής φυλής, στερείται σήμερον της πραγματικής απολαυής και εξασκήσεως των τοιούτων δικαιωμάτων.

---

152 και για το ολόκληρο πρωτότυπο κείμενο, βλ. Ηλία Ζερβού – Ιακωβάτου, στο ίδιο, σ. 29 – 93.

⁷⁸ Βλ. για τα κριτήρια εκλογής, Μαρία Α. Κοτινά, στο ίδιο, σ. 134 – 135.

⁷⁹ Στο ίδιο, σ. 147.

⁸⁰ «Ορκίζομαι επισήμως να εκπληρώσω πιστώς και ευσυνειδήτως τα καθήκοντα του Αντιπροσώπου του Λαού του Ηνωμένου Κράτους των Ιονίων Νήσων· να τηρήσω τους εν ισχύει νόμους του κράτους και να σεβασθώ και διατηρήσω τα συνταγματικά δικαιώματα της Προστάτιδος Ανάσσης, τα πηγάζοντα εκ των υπό της Συνθήκης των Παρισίων ωρισμένων σχέσεων μεταξύ της Προστάτιδος Δυνάμεως και του Προστατευομένου Κράτους», στο ίδιο, παραπομπή 467, σ. 154.

⁸¹ Για προτάσεις ριζοσπαστών, βλ. Νίκος Μοσχονάς, στο ίδιο, σ. 208 – 209 και για μία αναλυτική παράθεση των – πάντοτε απορρηφθέντων από τη Γερουσία – θέσεων τους, βλ. Μαρία Α. Κοτινά, στο ίδιο, σ. 164 – 172.

Επειδή προς τοις άλλους, εξέλειψαν πλέον αι αφορμαί, ένεκα των οποίων ετέθη υπό την Αγγλικήν Προστασίαν, δυνάμει συνθήκης, εις την ουδεμίαν ποτέ έδωκε συγκατάθεσιν.

Επειδή τέλος μερίς τις της Ελληνικής φυλής, εις την οποίαν ανήκει δηλαδή η απελευθερωμένη Ελλάδα, ανέκτησε τα κυριαρχικά και εθνικά αυτής δικαιώματα.

Δι' όλα ταύτα η πρώτη ελευθέρα Βουλή των αντιπροσώπων της Επτανήσου,

Διακηρύττει:

Ότι η ομόθυμος, σταθερά και αμετάτρεπτος θέλησις του Επτανησιακού λαού είναι η ανάκτησις της ανεξαρτησίας του και η Ένωσις αυτού με το λοιπόν έθνος του, την απελευθερωμένη Ελλάδα.

Η παρούσα διακήρυξις θέλει διαβιβασθή διά διαγγέλματος της Βουλής προς την Προστάτιδα Δύναμιν, όπως διά των αρμοδίων μέσων, διακοινώση αυτήν και εις τας λοιπάς της Ευρώπης δυνάμεις, διά να ενεργήσωσιν ομού προς ταχείαν αυτής πραγματοποιήσιν.

Εν τη Βουλή των Αντιπροσώπων τη 26 Νοεμβρίου 1850,

Οι Αντιπρόσωποι

Γεράσιμος Α. Λιβαδάς, Ναθαναήλ Δομενεγίνης, Άγγελος Δεσύλας, Φραγκίσκος Δομενεγίνης, Ηλίας Ζερβός Ιακωβάτος, Ιωσήφ Μομφερράτος, Τηλέμαχος Παΐζης, Ιωάννης Τυπάλδος Δοτοράττος, Σταματέλος Πυλαρινός, Γεώργιος Τυπάλδος Ιακωβάτος, Χριστόδουλος Ποφάντης».⁸²

1.3.4 Το σχίσμα

Το ενωτικό ψήφισμα δεν διαβάζεται ποτέ ολόκληρο,⁸³ αφού τελικά διακόπτονται οι συνεδριάσεις και, πάρα την άμεση δημοσιοποίησή του, εξορίζονται για πεντέμισι χρόνια (2/10/1851 – 9/2/1857) οι Ζερβός και Μομφερράτος σε

---

⁸² Μαρία Α. Κοτινά, στο ίδιο, σ. 177.

⁸³ Στο τέλος του, υπάρχει η σημείωση του Ζερβού για τη διακοπή ανάγνωσης και τη λήξη των εργασιών της Βουλής. Βλ. Ηλία Ζερβού – Ιακωβάτου, στο ίδιο, σ. 23.

Αντικύθηρα και Ερρείκουσα αντίστοιχα,⁸⁴ διάστημα κατά το οποίο μάλιστα κατέχουν τιμητικά δύο έδρανα της Βουλής – ορόσημο των Επτανήσων.

Την ίδια περίοδο, εμφανίζεται στο πολιτικό προσκήνιο ο Κωνσταντίνος Λομβάρδος από τη Ζάκυνθο, ως εκλεγμένος βουλευτής στις επαναληπτικές της Δέκατης (Ι'). Εκμεταλλευόμενος την απουσία των δύο αγωνιστών (και αυτομάτως την απώλεια της δυναμικής του ριζοσπαστικού κόμματος), όχι μόνο εδραιώνεται, αλλά αποκτά ηγετικό ρόλο. Επαναπροσδιορίζει – και ουσιαστικά αλλοιώνει πλήρως – τη θεμελιώδη διπλή υπόσταση του κινήματος, αφαιρώντας τον πολιτικό και κοινωνικό του σκοπό, διατηρώντας μόνο τον εθνικό – απελευθερωτικό.⁸⁵

Πλέον, οι ριζοσπάστες διακρίνονται σε «παλαιούς» και «νέους». Στη Δωδέκατη (ΙΒ') Βουλή (15/27 Φεβρουαρίου 1862), το σχίσμα αποτυπώνεται με τη θεσμική αναγνώριση των δύο Ζερβού και Μομφεράττου, μέσω της καθολικής από το Κοινοβούλιο αναγόρευσής τους, σε Πρόεδρο και Αντιπρόεδρο αντίστοιχα, χωρίς μάλιστα να γίνει δεκτή η προηγηθείσα παραίτηση αμφοτέρων. Η διαφωνία μεταξύ «μεταρρυθμίσεων» από τη μία, με τη μορφή συνταγματικών αναθεωρήσεων, και «βελτιώσεων» από την άλλη, ως κοινωνικών ελαφρύνσεων, ήταν το βασικότερο πρόβλημα, ύστερα από την προαναφερθείσα δομική αλλαγή που το κόμμα υπέστη.

Διά του Τύπου και της «Φωνής του Ιονίου», αλλά και μέσω της προσωπικής αλληλογραφίας,⁸⁶ ο Λομβάρδος θεωρεί επιζήμιο το κοινωνικό πρόσημο της Ένωσης και απαντά με το ίδιο νόμισμα στην μομφή του «Ρήγα», περί καταστροφικής διαστρέβλωσης της ταυτότητας του ριζοσπαστισμού, χαρακτηρίζοντας ως άκυρο το ψήφισμα της 26/11/1850, ακριβώς επειδή δεν ακολουθήθηκε η προβλεπόμενη κοινοβουλευτική διαδικασία με τη μη κατάθεση του ενωτικού ψηφίσματος στα Πρακτικά. Το αντικαθιστά με αυτό της 20/6/1857, τον προσωπικό του θρίαμβο, καθώς με δική του πρωτοβουλία, απορρίφθηκε πρόταση διχοτόμησης της Επτανήσου με την παραχώρηση της Κέρκυρας και των Παξών στην Αγγλία και υποστηρίχθηκε παμψηφεί η Ένωση με την ελεύθερη Ελλάδα.⁸⁷

---

⁸⁴ Στο ίδιο, σ. 309.

⁸⁵ Χρύσα Α. Τζαγκαρουλάκη, στο ίδιο, σ. 103.

⁸⁶ Για τον πολιτικό διάλογο με τον Ιωσήφ Μομφεράτο, στο Γιώργος Λ. Αλισανδράτος, στο ίδιο, σ. 339 – 344.

⁸⁷ Στο ίδιο, σ. 151.

Κάπως έτσι, ολοκληρώνεται το αφιερωμένο στην Ιόνιο Πολιτεία κεφάλαιο. Το περιεχόμενό του, εκλαμβάνεται ως απότοκο της ιδιαίτερης κοινωνικής και πολιτικής φυσιογνωμίας της, με σημείο εκκίνησης την Ενετοκρατία, ως την άνοδο και την κρίση του επτανησιακού ριζοσπαστισμού, τον πνευματικό φάρο της άμαθης κοινής γνώμης. Παρά την ιστορική του καινοτομία όμως, σε καμία περίπτωση δεν πιστώνεται ολοκληρωτικά την Ένωση, καθώς μια ολοκληρωμένη απάντηση συμπεριλαμβάνει και την ευρωπαϊκή διπλωματία, ο αντίκτυπος της οποίας παρουσιάζεται στις δύο επόμενες ενότητες. Πρώτα εξετάζεται η τελευταία χώρα που διοίκησε τα Επτάνησα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2:

«ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ». Η ΜΕΓΑΛΗ ΒΡΕΤΑΝΙΑ ΣΤΟ ΙΟΝΙΟ

«[...] Το περίπλοκο της περίπτωσης είναι αντιστρόφως ανάλογο της έκτασης του χώρου».⁸⁸

William Gladstone, ημερολόγιο, 31 Δεκ. 1858.

2.1 Η «προφητική» αντίφαση. Νομική ερμηνεία και επιπτώσεις

Στο προηγούμενο κεφάλαιο, η ανάλυση του πρωτοπόρου επαναστατικού ρεύματος ως παράγοντα διαμόρφωσης της αγωνιστικής νοοτροπίας των νήσων, αφήνει ημιτελή την ιστορική αναδρομή περί κρατικής διαδοχής, καθώς σταματά στην μετάβαση κατοχής τους από την απολυταρχική Γαλλία στη Μεγάλη Βρετανία. Εν προκειμένω, η παραμονή της τελευταίας ξένης Αρμοστείας θα αναλυθεί με έμφαση στα έμφαση στα γεγονότα που προσδιορίζουν το πολιτικό πλαίσιο. Με επίκεντρο πάντα τα διεθνή της συμφέροντα, επιχειρούμε την παράθεση των πολιτικών κινήτρων, από την ανυποχώρητη διατήρηση της αποικίας στην γενναιόδωρη συγκατάθεση υπέρ της Ένωσης. Οδηγός μας για την κατανόηση και σωστή αποτίμηση, είναι οι διεθνείς συμβάσεις, διότι αποκαλύπτουν και αιτιολογούν τον αντίκτυπο του ζητήματος στην Ευρώπη.

---

⁸⁸ Robert Holland, Diana Markides, *Οι Βρετανοί και οι Έλληνες. Αγώνες εξουσίας στην Ανατολική Μεσόγειο, 1850 – 1960*, εκδ. Πατάκης, Αθήνα 2011, σ. 37.

Επειδή το πάθημα της Γαλλικής Επανάστασης πρέπει να γίνει μάθημα για τους κραταιούς της Γηραιάς Ηπείρου, οι νικητές του Ναπολέοντα αναλαμβάνουν το χρέος προστασίας των λαών από την ενοχλητική ελευθερία του 1789 στο όνομα της δικαιοσύνης και της θρησκείας, επίκληση η οποία σαφώς συνιστά πρόσχημα για τη νομιμοποίηση της Παλινόρθωσης, δηλαδή της καθιέρωσης ενός απολυταρχικού status quo.⁸⁹ Η Αγγλία δεν έχει καμία επεκτατική αξίωση,⁹⁰ παρά μόνο τη συστηματική συσσώρευση κέρδους από τις αποικίες της, βλέψη που την κατέστησε θαλασσοκράτειρα τους προηγούμενους αιώνες. Είναι αυτή η παραδοχή ανωτερότητας, η αιτία της αρχικής απροθυμίας, στα όρια της αδιαφορίας,⁹¹ περί της κτήσης των Επτανήσων, αφού η νέα κτήση της Μάλτας (την οποία ενέταξε το 1815, μαζί με την δανέζικη νησίδα της Ελιγολάνδης),⁹² σε συνδυασμό με το ήδη «αγγλικό» Γιβραλτάρ, εξασφαλίζει την πρόσβαση σε Αίγυπτο και Ινδία.⁹³ Ωστόσο, η ίδρυση του ελληνικού κράτους (1830) και η επικράτηση της Ρωσίας επί των Οθωμανών (1833), αλλάζει τα δεδομένα.

Η νέα τάξη πραγμάτων (ή η επιστροφή στην παλαιά, από τη σκοπιά τους), επισημοποιείται στις 5/7.11.1815 με την Συνθήκη των Παρισίων, η οποία υπογράφεται από την τετραμελή «Ιερά Συμμαχία» (Μεγάλη Βρετανία, Ρωσία, Αυστρία, Πρωσία· εντάσσονται εν συνεχεία οι Γαλλία και Οθωμανική Αυτοκρατορία), με αποτέλεσμα την ίδρυση του «Ηνωμένου Κράτους των Ιονίων Νήσων» ή αλλιώς της «Ιονίου Πολιτείας». Το άρθρο 1 ορίζει:

«Αι νήσοι της Κερκύρας, της Κεφαλληνίας, της Ζακύνθου, της Λευκάδος, της Ιθάκης, των Κυθήρων και των Παξών, μετά των εξαρτήσεων αυτών, ποίαι περιγράφονται εν τη συμβάσει της 21 Μαρτίου 1800 ανά μέσον του Μεγαλειοτάτου Αυτοκράτορος πασών των Ρωσιών και της Οθωμανικής Πύλης, αποτελέσουσιν εν

---

⁸⁹ Για το άρθρο 1 της Συνθήκης και την θρησκευτική πρόφαση, βλ. στο Serge Bernstein, Pierre Milza, στο ίδιο, σ. 25.

⁹⁰ Για την γεωπολιτική στρατηγική των νικητών, βλ. στο ίδιο, σ. 19 – 23.

⁹¹ “with an attitude of lethargy.” Miranda Paximadopoulou – Stavrinou, *Some notes on Britain’s attitude towards the Ionian Protectorate*, Αθήνα, [Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών], [1980], σ. 516.

⁹² Serge Bernstein, Pierre Milza, στο ίδιο, σ. 21.

⁹³ “We have Malta for all purposes of Meditterreanean offense and defence”. Miranda Paximadopoulou – Stavrinou, στο ίδιο, σ. 517.

μόνον ελεύθερον, και ανεξάρτητον κράτος, καλούμενον ‘Ηνωμένον Κράτος των Ιονίων Νήσων [Ιόνιος Πολιτεία ή Ιόνιο Κράτος]’».⁹⁴

Παρά το ότι η αναγνώριση της ανεξαρτησίας διατυπώνεται σαφώς, δεν εφαρμόζεται ποτέ, όπως εκ των υστέρων αποδείχθηκε, και μάλιστα αμφισβητείται θεσμικά ήδη από το επόμενο άρθρο, επειδή το γεωγραφικό διαμέρισμα υπάγεται «[...] υπό την άμεσον και αποκλειστικήν Προστασίαν του Μεγαλειστάτου Άνακτος του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας [...]».⁹⁵ Το πρόβλημα ερμηνείας είναι πραγματικά σοβαρό, αφού αυτή η ελεύθερη πολιτειακή (όχι εθνική ακόμη) ταυτότητα, υπόκειται απολύτως στην ηγεσία ενός άλλου κράτους. Η αντίφαση, ως άτυπο προμήνυμα, επιβεβαιώνει την αληθινή πρόθεση των συμβαλλομένων (οι νήσοι ποτέ δεν ρωτήθηκαν και προφανώς δεν υπέγραψαν τίποτα), την δημιουργία μίας ιμπεριαλιστικής διοίκησης, όπως σε όλες τις αποικίες. Ως τα γεγονότα της Κεφαλλονιάς που εξετάσαμε παραπάνω, άπαντες οι Αρμοστές διοικούν αυταρχικά και η άρση της λογοκρισίας (1848), θεωρείται η πρώτη φιλελεύθερη απόφαση.

Το καθεστώς ονομάζεται «προστασία» (“protectorat”, εντός εισαγωγικών φυσικά, γιατί μόνο τέτοια δεν υπήρξε) και η ταυτότητά του προσδιορίζεται από δύο κριτήρια: πρώτον, τον αμφιλεγόμενο συνταγματικό χαρακτήρα δύο κειμένων, της Συνθήκης του 1815, αλλά και του Ιονίου Συντάγματος του 1817· δεύτερον, την εφαρμογή τους, συνδυαστικά με την αγγλική διακυβέρνηση.⁹⁶ Το ερώτημα που μεθοδολογικά πηγάζει από αυτό το νομικό κενό, σχετίζεται με το ποια από τις δύο κρατικές οντότητες (Μεγάλη Βρετανία – Ιόνιος Πολιτεία) θεωρείται προκάτοχο κράτος, επομένως αυτό το οποίο αντικαθίσταται εδαφικά και θεσμικά, κατά τη στιγμή της διαδοχής.

Η απάντηση εξαρτάται από τον βαθμό μεταβολής εξουσίας του προκατόχου, εξ αιτίας της θεσμικής του απορρόφησης από το διάδοχο κράτος, στο πλαίσιο της προσπάθειας αμφοτέρων να προσδιορίσουν, τόσο τον αντίκτυπο της άσκησης ισχύος του πρώτου στο εσωτερικό, όσο και το πεδίο (της κατά τα άλλα ολοκληρωτικής) δράσης του δεύτερου στην εξωτερική πολιτική.⁹⁷ Βάσει της θεωρίας του διεθνούς δικαίου, τα κριτήρια διαμόρφωσης κοινού νομικού πλαισίου σε διαφορετικές μορφές

⁹⁴ Γεώργιος Καριψιάδης, στο ίδιο, σ. 320.

⁹⁵ Μαρία Α. Κοτινά, στο ίδιο, παραπομπή 106, σ. 43.

⁹⁶ Γεώργιος Καριψιάδης, στο ίδιο, σ. 323.

⁹⁷ Στο ίδιο.

προτεκτοράτων (που ωστόσο δεν συνεπάγονται και μία ενιαία διοικητική μορφή), απαντώνται στις παρακάτω περιπτώσεις: πρώτον, στην κλασσική, όπου ο ισχυρός υπόσχεται διεθνή αναγνώριση και στήριξη στον ασθενέστερο· δεύτερον, στην συμβατική σύσταση καθεστώτος της προστασίας, μέσω διεθνούς συνθήκης· τρίτον, στην αναγνώριση και των δύο καθεστώτων ως ίσων, διά της από κοινού διανομής δικαιωμάτων και υποχρεώσεων.⁹⁸

Στην παρούσα μελέτη, εξετάζονται αμφότερα τα κείμενα, γιατί η Συμφωνία του 1815 αναγνωρίζει διεθνώς το προτεκτοράτο και το Σύνταγμα του 1817 προσδιορίζει την εσωτερική οργάνωση των νήσων, υπό την διοίκηση του νέου καθεστώτος. Σχετικά με την πρώτη, στο άρθρο 3, η οργάνωση του γεωγραφικού διαμερίσματος καθορίζεται αποκλειστικά από αποφάσεις του Ηνωμένου Βασιλείου, με σημαντικότερη αρμοδιότητα όλων, αυτή του άρθρου 4, την κατάρτιση δηλαδή και την ψήφιση συνταγματικού κειμένου, υπό την επίβλεψη του εκάστοτε Ύπατου Αρμοστή. Βάσει του άρθρου 5 επιτρέπεται η παρουσία βρετανικών στρατευμάτων, αλλά και η υπαγωγή των επτανησιακών στον κατακτητή, στο άρθρο 6 αναφέρεται η συντήρηση των φρουριών ως υποχρέωση της αποικίας και τελικώς, στο άρθρο 7 αναγνωρίζεται η εμπορική σημαία της.⁹⁹

Στο πρώτο Σύνταγμα της επτανησιακής Ιστορίας, υιοθετείται η διάκριση των εξουσιών (κεφάλαιο 1, άρθρο 7), απονέμοντας τη νομοθετική στη Βουλή (κεφάλαιο 3, τμήμα Γ', άρθρο 13), την εκτελεστική στη Γερουσία (κεφάλαιο 2, τμήμα Α', άρθρο 1) και την δικαστική στα επιτόπια δικαστήρια και στο «Ανώτατο Συμβούλιο της Δικαιοσύνης», με Αρμοστή και Βασιλέα να έχουν δικαίωμα αποφασιστικής παρέμβασης, εντός και εκτός συνόρων.¹⁰⁰

Οίκοθεν προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα για τη φυσιογνωμία του προτεκτοράτου: πρώτον, αυτό επιβλήθηκε χωρίς η Ιόνιος Πολιτεία να ερωτηθεί ή να συμμετάσχει στη Συνθήκη των Παρισίων, παρά το ότι σ' αυτήν αναγνωρίζεται ως «a single, free, and independent State».¹⁰¹ δεύτερον, τον πρώτο και τον τελευταίο λόγο στην εξωτερική πολιτική έχει η ξένη κατοχή, αφού η διπλωματική επαφή εκ μέρους της αποικίας, γίνονταν μέσω του εκάστοτε Αρμοστή και πρεσβευτή της Αγγλίας·

---

⁹⁸ Στο ίδιο, σ. 323 – 324.

⁹⁹ Στο ίδιο, σ. 325.

¹⁰⁰ Αναλυτικά οι αρμοδιότητες, στο ίδιο, σ. 325 - 327.

¹⁰¹ Στο ίδιο, σ. 327.

τρίτον, ανεκπλήρωτη μένει η ισότιμη διαχείριση στο εσωτερικό, καθώς απόλυτο έλεγχο έχουν οι επιτετραμμένοι του προτεκτοράτου· τέταρτον, η ιθαγένεια των γηγενών, δεν ταυτίστηκε με την βρετανική.¹⁰²

Παρά την πλήρη καταστρατήγηση της ανεξαρτησίας, εσκεμμένα διατυπωμένης προβληματικά στα δύο πρώτα άρθρα της Συμφωνίας του 1815, η «Προστασία» αποτυγχάνει στην αφομοίωση των Επτανήσων, θεσμικά, κοινωνικά και κυρίως συνειδησιακά,¹⁰³ καθώς σχεδόν σύσσωμη η κοινωνία εναντιώνεται στον αυταρχισμό της. Επομένως, κατά τη δεύτερη ελληνική διαδοχή, η απόρριψη και βεβαίως η Ένωση καθαυτή, καθιστούν προκάτοχο κράτος την Ιόνιο Πολιτεία και όχι την Αγγλία. Για να κατανοήσουμε την δράση της πρώτης, εξετάζουμε τόσο την επίσημη αναγνώρισή της, με το Σύνταγμα του 1817, όσο και την εξέλιξή της, μέσα από επιλεκτική παράθεση, των διαφορετικών ανά διαστήματα, αρχόντων του τόπου, με κριτήριο την πολιτική τους και τον αντίκτυπο που αυτή είχε στο εσωτερικό και διεθνές στερέωμα.

2.2 Αρμοστεία, έργα και ημέρες. Ο «Βασιλιάς Tom»¹⁰⁴

Ο Tom Maitland αποβιβάζεται στην Κέρκυρα στις 16 Φεβρουαρίου 1816 και γίνεται ο πρώτος Ύπατος Αρμοστής (High Commissioner) της Προστάτιδας Δύναμης. Με οδηγίες να μην παρεκκλίνει στιγμή κατά τη θητεία του (1816 - 1824) από τα δύο θεμελιώδη όρια που είχε θέσει το Λονδίνο για τα Επτάνησα, την κατοχή των φρουριών στο νησί των ανέμων, ελέω του στρατιωτικού τους πλεονεκτήματος, και την πλήρη επέμβαση του ιδίου στα κοινά,¹⁰⁵ εδραιώνει ένα ομοσπονδιακό σύστημα διοίκησης. Οι εξουσίες, τοπικές και μη, ασκούνται απόλυτα από τον εκάστοτε διοικητή και από τους ανά νήσο τοποτηρητές του, εξασφαλίζοντας την στήριξη επιφανών ευγενών με αντάλλαγμα την παροχή αριστοκρατικού τίτλου και δημοσίων αξιωμάτων.

Σημείο αναφοράς της εξουσίας του, η θέσπιση του παρθενικού Ιονίου Συντάγματος (1817), το απολυταρχικό περιεχόμενο του οποίου καθιερώνει στο μέλλον

---

¹⁰² Στο ίδιο, σ. 327 – 329.

¹⁰³ Miranda Paximadopoulou – Stavrinou, στο ίδιο, σ. 518.

¹⁰⁴ Robert Holland, Diana Markides, στο ίδιο, σ. 41.

¹⁰⁵ Παναγιώτης Χιώτης, *Ιστορία του Ιονίου κράτους από της συστάσεως αυτού μέχρι της Ενώσεως 1815 - 1864*, Τυπογραφείον «Η Επτάνησος», Ζάκυνθος σ. 61.

τους πολιτικούς και κοινωνικούς αγώνες της Πολιτείας. Δεδομένου του απροκάλυπτου συγκεντρωτισμού, ο Ιταλός φιλέλληνας ποιητής Ugo Foscolo (1778 - 1827) το χαρακτηρίζει «μοναδικό πολιτικό τερατούργημα», ενώ ο ριζοσπάστης Ζερβός «αλλότριο στην επιστήμη και την ιστορία».¹⁰⁶ Στις 7 Ιανουαρίου 1817 συγκαλείται δεκαμελές προκαταρκτικό συμβούλιο,¹⁰⁷ με πρόεδρο τον Κερκυραίο αριστοκράτη Εμμανουήλ Θεοτόκη. Στις 11 Μαρτίου υπερψηφίζεται το συνταγματικό νομοσχέδιο και διορίζονται 29 ευγενείς της αρεσκείας του Αρμοστή ως αντιπρόσωποι συντακτικής συνέλευσης.

Τρεις συνεδριάσεις αργότερα, το συνταγματικό κείμενο ψηφίζεται, με τον Maitland να ορίζεται και τυπικά ως απόλυτος κυρίαρχος του τόπου. Η υποτιθέμενη δημοκρατική του διακυβέρνηση, θα συνέβαλλε «στην ηθική βελτίωση [...] και στην εξασφάλιση του άθραυστου δεσμού μεταξύ προστάτιδας δύναμης και προστατευομένου λαού».¹⁰⁸ Τουναντίον, έχει πλήρη έλεγχο όλων των εξουσιών. Στη νομοθετική, διορίζει τον Πρόεδρο και τα πρακτικά της Γερουσίας (τα πέντε μέλη της οποίας μπορούν μόνο να ψηφίσουν και όχι να προτείνουν), ενώ κάθε νόμος για να τεθεί εν ισχύ, πρέπει να εγκριθεί από τα τρία νομοθετικά σώματα, τους νομοθέτες, τους ψηφοφόρους εκλέκτορες (Σύγκλητος) και τους συγκλητικούς.¹⁰⁹

Στην εκτελεστική, η Βουλή απαρτίζεται από 40 μέλη, 29 αιρετά (που εκλέγονταν από διπλό πίνακα υποψηφίων, εκδιδόμενο από τον Αρμοστή) και 11 ex officio (δηλαδή με δικαιωματική κατάληψη του αξιώματος), τα οποία απαριθμούνται από την εξαμελή Γερουσία (τα 5 της μέλη και ο Πρόεδρος), τους τέσσερις επάρχους από τα ισάριθμα μεγάλα νησιά και έναν από τα τρία μικρότερα. Ολοκληρώνοντας με τη δικαιοσύνη, τα μέλη του δικαστικού σώματος, αν και επιλέγονται για θητεία πενταετούς διάρκειας από τη Γερουσία, έχουν ανίσχυρο θεσμικό ρόλο, ενώ το τετραμελές ανώτατο συμβούλιο (με σύνθεση δύο Βρετανούς εκλεγμένους από τον ανώτατο τοποτηρητή και δύο Ιόνιους εκ της Γερουσίας) είναι το όργανο που δικάζει στο όνομα του κράτους.¹¹⁰

---

¹⁰⁶ Μαρία Α. Κοτινά, στο ίδιο, παραπομπή 123, σ. 48.

¹⁰⁷ Για τα 10 μέλη του, δύο από τα τρία μεγαλύτερα νησιά (Κέρκυρα, Κεφαλλονιά, Ζάκυνθος) και ένα από τα λοιπά τέσσερα (Λευκάδα, Ιθάκη, Κύθηρα, Παξοί), βλ. Παναγιώτης Χιώτης, στο ίδιο, σ. 91.

¹⁰⁸ Στο ίδιο, σ. 92.

¹⁰⁹ Στο ίδιο, σ. 100.

¹¹⁰ Στο ίδιο, σ. 99 – 102 και στο Μαρία Α. Κοτινά, στο ίδιο, σ. 46 – 47.

Στις 5 Μαΐου 1817, λόγω ταξιδιού του Αρμοστή στη Μάλτα, αναστέλλεται επ' αόριστον η νομοθετική συνέλευση, η οποία, ένα μήνα αργότερα, ορίζει τριμελή επιτροπή (τον Κερκυραίο ταγματάρχη Αντώνιο Θεοτόκη και τους ευγενείς Βίκτωρα Καρύδα εκ Κεφαλληνίας και τον Ζακυνθινό Διονύσιο Βούλτσο), για να ταξιδέψει στο Λονδίνο (με έξοδα της Ιονίου Πολιτείας) και να λάβει την έγκριση του πρίγκιπα αντιβασιλέα Γεωργίου Δ'.¹¹¹ Στις 29 Δεκεμβρίου, ένα μήνα μετά την επανέναρξη των εργασιών της συνέλευσης, το Σύνταγμα έκτασης 250 άρθρων, δημοσιεύεται σε όλο το Ιόνιο και την Πρωτοχρονιά του 1818 εγκαθιδρύεται η πρώτη συνταγματική κυβέρνηση της νεότερης ελληνικής Ιστορίας.¹¹²

2.2.1 Ο «μεταρρυθμιστής» Ward

Η θητεία του πρώτου αποικιακού κυβερνήτη, λήγει με τον θάνατό του το 1824 στη Μάλτα. Παρόλα αυτά, η «παρακαταθήκη» του ζει και βασιλεύει στην επτανησιακή ζωή. Αποτελεί μία αναμφισβήτητη πηγή εξουσίας, το ιδανικότερο στήριγμα για τους συνεχιστές του, παρά το γεγονός πως η κοινή γνώμη δεν την αναγνωρίζει ποτέ. 19 χρόνια αργότερα, η σπίθα της διεκδίκησης ανάβει με την άρση της λογοκρισίας (1843). Ο ριζοσπαστισμός, ενισχυμένος με την επαναστατική ώθηση του 1848, εξαπλώνεται ραγδαία, χάρη στην ελεύθερη έκφραση του Τύπου, ο «εκπαιδευόμενος» στην διεκδίκηση των δικαιωμάτων του (αλλά και ως προς το περιεχόμενο αυτών) λαός ανταποκρίνεται και, μετά το εμβληματικό ψήφισμα της Θ' Βουλής, δεν κοιτά ποτέ ξανά πίσω.

Είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο πώς ο Αρμοστής Seaton πληρώνει ακριβά τον φιλελευθερισμό του, γι' αυτό πλέον θα ασχοληθούμε με τα γεγονότα της επόμενης Βουλής και την θητεία του αντικαταστάτη του, sir Henry George Ward (1850 - 1855). Ο τελευταίος, αξιολογεί τον προκάτοχό του ως ανίκανο, εξ αιτίας της λανθασμένης του πολιτικής κρίσης και τον θεωρεί αποκλειστικό υπαίτιο για όσα ο ίδιος υφίσταται εκ

---

¹¹¹ Παναγιώτης Χιώτης, στο ίδιο, σ. 104 – 105.

¹¹² Στο ίδιο, σ. 114. Στην πλατεία της Κέρκυρας τοποθετείται επιγραφή «Αἰσίοις οἰωνοῖς τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Κράτους ὑπὸ τὴν Βρετανικὴν Προστασίαν τῆ διευθύνσει τοῦ ἀρμοστοῦ ΜΑΙΤΛΑΝΔ». Στην Κεφαλλονιά υψώθηκαν ανδριάντες και στη Ζάκυνθο η προτομή του με την επιγραφή «ΘΩΜΑ ΜΑΙΤΛΑΝΔΙΩ. Ζακύνθιοι χρησταῖς ἐλπίσιν».

των υστέρων.¹¹³ Απόλυτα πιστός στο Στέμμα και στην ιμπεριαλιστική πολιτική της χώρας του,¹¹⁴ αναζητά απεγνωσμένα συντρόφους, ώστε να μειώσει την συνεχώς προϊούσα αντιπαράθεσή του με τους αντιφρονούντες.

Ουσιαστικά, δεν διαθέτει την πολυτέλεια της επιλογής, αφού η μοναδική αξιόπιστη λύση είναι το κόμμα των Μεταρρυθμιστών. Στόχος του η στήριξη των τελευταίων, διά της από κοινού κατάθεσης και ψήφισης προτάσεων, στο πλαίσιο συνταγματικής αναθεώρησης του 1817. Οι διαπραγματεύσεις ξεκινούν τον Μάρτιο του 1851, ανάμεσα στον ίδιο και στα δύο κορυφαία κομματικά στελέχη, τους Κερκυραίους Κουρή και Βράυλα, που επικουρούμενοι από τους ομοϊδεάτες, Ζαμπέλη, Παδοβά, Αρβανιτάκη και Κάλβο, παραδίδουν «υπόμνημα περί των κατεπειγόντων μέτρων, τα οποία απαιτεί η ενεστώτα κατάσταση των Ιονίων Νήσων».¹¹⁵

Είναι ο συγκεντρωτισμός του πρώτου Συντάγματος που πρέπει να υπερισχύσει των νεωτερικών ελευθεριών του Seaton, της ελευθεροτυπίας, της μυστικής ψηφοφορίας και των ελεύθερων εκλογών. Δυστυχώς για τον Ward, οι συνεργάτες του δεν στέκονται στο ύψος των περιστάσεων, μιας και οι προτάσεις εξυπηρετούν μάλλον το αντίθετο αποτέλεσμα από το συμφωνηθέν. Ο περιορισμός της Γερουσίας σε αμιγώς εκτελεστική αρχή και μάλιστα λογοδοτεί στο Κοινοβούλιο, το οποίο θα συγκαλείται ετησίως, η ανεξαρτησία του δικαστικού σώματος και η ευρεία δράση των τοπικών κυβερνήσεων απογοητεύουν τον Αρμοστή,¹¹⁶ με τις δικές του εισηγήσεις να αφορούν σε μία τυπική ενίσχυση της τοπικής διοίκησης ανά νήσο, σε αύξηση ισχύος της Γερουσίας, με τον Πρόεδρο της τελευταίας να του παραχωρεί δικαίωμα δικαστικής παρέμβασης.¹¹⁷

Παρά το αρχικό χάσμα, η χρυσή τομή βρέθηκε και το καθεστωτικό έργο συνεχίζεται ακάθεκτο για την ανάδειξη της Δέκατης (Γ') Βουλής. Μετά τις εκλογές όμως, έμελλε να είναι ο ίδιος ο Ward που θα διαψεύσει τις προσδοκίες – ερμηνεία όμως ισχύουσα μόνο για τον συνασπισμό Μεταρρυθμιστών – Καταχθονίων. Από την πλευρά του, εκείνος κάνει απλώς το καθήκον του, θέτοντας ως προτεραιότητα – προϋπόθεση

---

¹¹³ Στοιχεία για την επιστολή του προς τον τότε Βρετανό πρωθυπουργό Palmerston, στο Μαρία Α. Κοτινά, στο ίδιο, σ. 181.

¹¹⁴ Για τον προσδιορισμό της από τον Ζερβό σε αρθρογραφία του στο 11^ο φύλλο του «Φιλελεύθερου» (12/8/1850), στο ίδιο, σ. 182.

¹¹⁵ Στο ίδιο, παραπομπή 541, σ. 183.

¹¹⁶ Στο ίδιο, σ. 183 – 184.

¹¹⁷ Στο ίδιο, σ. 184.

για την αποδοχή των λοιπών νομοθετημάτων, το νόμο περί Τύπου, συνδυαζόμενο με τη δράση της Υψηλής Αστυνομίας. Δηλώνει χαρακτηριστικά πως η ύπαρξη της τελευταίας, αφορά μόνο στην διατήρηση της τάξης και ότι το επιβαλλόμενο χρηματικό πρόστιμο, δεν συνιστά λογοκρισία απέναντι στην ανώτατη διοικητική αρχή, αλλά ρήτρα δέσμευσης και σεβασμού στην Κυβέρνηση και το στέμμα.¹¹⁸

Στο πλαίσιο αυτό, η εκλογική διαδικασία αλλοιώνεται ριζικά. Η προσπάθεια αποδυνάμωσης της αντιπολίτευσης είναι πια απροκάλυπτη· εκλογικοί κατάλογοι αναθεωρούνται για να μειωθούν οι ψηφοφόροι – απειλή για τον Ward,¹¹⁹ ο ριζοσπαστικός Τύπος απαγορεύεται και το σχίσμα του κόμματος επισημοποιείται, όπως είδαμε, με την εξορία των εμβληματικών αγωνιστών του και την εκλογή Λομβάρδου.¹²⁰ Αποκορύφωμα, η ημέρα διενέργειας των «δεκακάλιων» εκλογών, όταν το δικαίωμα της δημοκρατικής – και μυστικής επομένως – ψήφου είναι ανύπαρκτο. Ο κοινοβουλευτικός θρίαμβος των Μεταρρυθμιστών αυτονόητος, χωρίς μάλιστα να εκλεγεί κανείς ριζοσπάστης, με τη νέα Βουλή να αρχίζει τις εργασίες της 14/26 Φεβρουαρίου 1852.¹²¹

Ο διορισμός του ως κυβερνήτη της Κεϋλάνης, της σημερινής Σρι Λάνκα (1855), τερματίζει τη θητεία του και στο προσκήνιο παρουσιάζεται ο κατά σειρά δέκατος Ύπατος Αρμοστής, η διακυβέρνηση του οποίου συμπίπτει με μία ταραχώδη εποχή, με το κύρος της υπερδύναμης να αμφισβητείται όσο ποτέ. Το σημείο – κλειδί ωστόσο, για την βρετανική πολιτική, δεν βρίσκεται στην περιοχή του Ιονίου, αλλά στη διεθνή διπλωματία και ειδικότερα στην γεωπολιτική στρατηγική του Ανατολικού ζητήματος.

2.2.2 Η πρόταση Young και η κλασική «δύναμη και χάρη»¹²² του William Gladstone

---

¹¹⁸ Για την σχετική τροποποίηση του νόμου, την ψήφιση των λοιπών προτάσεων σε πιθανή αποδοχή του, την αντίδραση των Μεταρρυθμιστών και τον κομματικό διχασμό τους, στο ίδιο, σ. 221 - 227.

¹¹⁹ Νίκος Μοσχονάς, στο ίδιο, σ. 210.

¹²⁰ Ακολουθούν οι συλλήψεις των Κεφαλλονιτών Σταματέλου Πυλαρινού, Γεράσιμου Μεταξά, ενώ στη Ζάκυνθο αυτές των Φραγκίσκο Δομενεγίνη και Σταμάτη Βούρτση, όπως και των συντακτών του «Ρήγα», Δημήτρη Καλλινίκου και Γιάννη Λισγάρα. Στο Μαρία Α. Κοτινά, στο ίδιο, σ. 199 – 203.

¹²¹ Για τον χαρακτηρισμό, την τρομοκρατία των ημερών και τα αποτελέσματα, στο ίδιο, σ. 203 – 208, 212.

¹²² Robert Holland, Diana Markides, στο ίδιο, σ. 47.

Η Δέκατη Βουλή πραγματοποιεί ήδη τις εργασίες της, κατά την έλευση του νέου τοποτηρητή, sir John Young (1855 - 1859), στην Κέρκυρα. Κατά τη Β΄ Σύνοδό της, ο ριζοσπάστης βουλευτής Φραγκίσκος Δομενεγίνης, με τη στήριξη των ομοϊδεατών Λομβάρδου και Βερούκιου, καταθέτει πρόταση περί απελευθέρωσης των επί τετραετίας εξόριστων πρωτοστατών της Ένωσης, η οποία θα γινόταν αποδεκτή, μόνο αν οι ίδιοι μετανοούσαν για το πολιτικό τους παρελθόν.¹²³

Μετά από αυτή την άρνηση (γιατί περί αυτής πρακτικά πρόκειται, αφού η πίστη στις ιδέες και ο προσωπικός εγωϊσμός, δεν θα επέτρεπαν ποτέ στους δύο αγωνιστές να υπακούσουν), οι ριζοσπάστες με ψήφισμα κηρύττουν παράνομη την εξορία, εξέλιξη ωστόσο που αφήνει ασυγκίνητο τον Αρμωστή, που σταματά την λειτουργία της Συνόδου, κατηγορώντας μάλιστα τους βουλευτές για πρόθεση εξαπάτησης του λαού.¹²⁴

Επί Ενδέκατης Βουλής (όταν και εξελέγησαν μόλις 10 κυβερνητικοί, εξ αιτίας της αποχής των ριζοσπαστών, εις ένδειξη διαμαρτυρίας τους για τη συνέχεια του συστήματος Ward),¹²⁵ η συμμόρφωση, θεσμική από την αντιπολίτευση, κοινωνική από τον λαό, αποτελεί πια δισεπίλυτο γρίφο για το προτεκτοράτο. Όπως τονίστηκε, η πολυπλοκότητα του προβλήματος εδράζεται στην ευρωπαϊκή διάσταση της σύγκρουσης ανάμεσα στον απελευθερωτικό αγώνα της Ιονίου Πολιτείας και στη διατήρηση του μέγιστου οικονομικού οφέλους για μια παραδοσιακή ιμπεριαλιστική δύναμη – είναι αμφίβολο αν τα Επτάνησα εξυπηρετούν αυτό το σκοπό, από την στιγμή μάλιστα που στοχεύουν στην ανατροπή της καθεστηκυίας τάξης (φεουδαρχία, παλαιωμένοι θεσμοί, πείνα, αναλφαβητισμός, συγκεντρωτισμός).

Υπό αυτό το πρίσμα, στις 10 Ιουνίου 1857, η επιστολή του Young προς τον Υπουργό Αποικιών Labouchère αποσκοπεί σ' αυτή την πολυπόθητη διπλωματική ηρεμία: προτείνεται η διχοτόμηση των Επτανήσων, με την παραχώρησή τους στην Ελλάδα, πλην Κέρκυρας και Παξών.¹²⁶ Ο Πρωθυπουργός Henry John Temple Palmerston ήταν σύμφωνος, ωστόσο πρόσκομμα στην επιδίωξη των δύο ανδρών είναι

---

¹²³ «ικεσία απελευθέρωσης» και «έγγραφο διαγωγής». Στο Μαρία Α. Κοτινά, στο ίδιο, σ. 245.

¹²⁴ Στο ίδιο, σ. 243 – 246.

¹²⁵ Στο ίδιο, σ. 256.

¹²⁶ «[...] τα νησιά είναι τόσο απομακρυσμένα το ένα από το άλλο [...] που δεν θα κατορθώσουν να δημιουργήσουν ποτέ ένα ομοιογενές σύνολο υπό ξένη κηδεμονία», στο Robert Holland, Diana Markides, στο ίδιο, σ. 43.

η άρνηση της συντηρητικής πτέρυγας της Βουλής των Κοινοτήτων, καθώς τίποτα δεν προμήνυε πως οι νήσοι θα έσκυβαν το κεφάλι, αφού το «ηθικό έρεισμα»¹²⁷ δέσμευσης στην ιμπεριαλιστική πολιτική του Στέμματος απουσιάζει ούτως ή άλλως,¹²⁸ πόσο μάλλον τώρα που η αρμοστεία είναι τρωτή.

Οι ειδικές συνθήκες απαιτούν ειδικές λύσεις· αυτή βρέθηκε στο πρόσωπο του William Gladstone. Η επίσης απορριφθείσα (αυτή τη φορά και από τον Palmerston),¹²⁹ πρόταση του απεγνωσμένου Young για κατασταλτική δράση ακόμη και εκτός συνταγματικών ορίων, φέρνει στο προσκήνιο τον Βρετανό φιλέλληνα με την αρχαιοελληνική παιδεία, τις ομηρικές μελέτες και την απόλυτη αφοσίωση στον αγγλικό ιμπεριαλισμό, χαρακτηριστικά τα οποία προσδίδουν επιπλέον πίεση στην ούτως ή άλλως ιδιαίτερη αποστολή του.

Στις 20 Νοεμβρίου 1857, αποβιβαζόμενος στην Κέρκυρα υπό τους ήχους δεκαεφτά κανονιοβολισμών,¹³⁰ τίθεται ήδη αντιμέτωπος με το ενδεχόμενο σφοδρής επτανησιακής αντίδρασης, εξ αιτίας της μυστηριώδους δημοσιοποίησης της προαναφερθείσας επιστολής Young στην Daily News.¹³¹ Ευτυχώς, η πραγματικότητα είναι διαφορετική γιατί στον φιλελληνισμό του νέου πολιτικού, οι ντόπιοι βλέπουν επιτέλους μία ρεαλιστική ελπίδα δικαίωσης των μακρόχρονων αγώνων τους. Πλανώνται όμως, γιατί μοναδικός στόχος του είναι η εφαρμογή του συμφωνηθέντος από το 1815 διεθνούς δικαίου, καθώς ενδεχόμενη διαφορετική κατάληξη, πόσο μάλλον η Ένωση, θα έστρεφε την Μεγάλη Ιδέα προς την Ανατολή, πλήττωντας βαθιά το βρετανικό ιμπεριαλιστικό κύρος.

Προς εξασφάλιση του σχεδίου του και τακτικά σκεπτόμενος, ο Gladstone θέτει προ τετελεσμένου τους Επτανήσιους να αναγνωρίσουν την Αρμοστεία, ανακοινώνοντας στις 28 Ιανουαρίου 1858 ότι προϋπόθεση της προσάρτησης στην Ελλάδα, είναι μία επιστολή παράκλησης της Ιονίου Βουλής, «με όρους προσήκοντος

---

¹²⁷ Στο ίδιο, σ. 44.

¹²⁸ Για τη σχετική διαφωνία στην αγγλική Βουλή, βλ. Σπύρος Γ. Πλουμίδης, *Το Επτανησιακό Ζήτημα στη Βουλή των Κοινοτήτων, 1861 – 1863. Η ηθική διάσταση, Επιστημονικό Συνέδριο της Ένωσης της Επτανήσου με την Ελλάδα, 1864 – 2004, Πρακτικά, τόμος Α΄, Ιστορία, εκδόσεις Ανάτυπο, Αθήνα 2005, σ. 235 – 238.*

¹²⁹ Robert Holland, Diana Markides, στο ίδιο, σ. 46 – 47.

¹³⁰ Στο ίδιο, σ. 56.

¹³¹ Στο ίδιο, σ. 52.

σεβασμού»,¹³² προς την Αυτού Εξοχότητα.¹³³ «Η μόνη ενδεδειγμένη νομική οδός έκφρασης των επιθυμιών της Βουλής»,¹³⁴ κατατίθεται δύο μέρες αργότερα και έμελλε να αποτελέσει την πλέον ηχηρή απόδειξη του πολιτικού χάσματος στο ριζοσπαστικό κόμμα, με αποτέλεσμα την διάκρισή του στους «ενωτικούς», υποστηρικτές μόνο του εθνικού στόχου και στους «ορθόδοξους», τους παραδοσιακούς αγωνιστές τόσο της πολιτικής – κοινωνικής, όσο και της εθνικής ανατροπής.¹³⁵

Μετά την αναμενόμενη άρνηση της Βασίλισσας, κατατίθενται, επί ΙΑ΄ Βουλής, στις 5 Φεβρουαρίου 1859, οι διοικητικού χαρακτήρα μεταρρυθμίσεις του απεσταλμένου, σχετικά με την Γερουσία, τη Βουλή και την Υψηλή Αστυνομία: αρχικά, η πρώτη αποκτά νομοθετική εξουσία (Άνω Βουλή) και αποτελεί το Κοινοβούλιο μαζί με τη Νομοθετική Συνέλευση, εκλεγμένο εν μέρει από τον Αρμοστή και εν μέρει από ψηφοφόρους συγκεκριμένων κριτηρίων· δεύτερον, η ήδη υπάρχουσα Βουλή θα συνέρχεται ετησίως επί δίμηνο μόνο για φορολογία και προϋπολογισμό, (με την Γερουσία όμως να μπορεί να κρίνει τις αποφάσεις) και θα δικαιούται να εγκρίνει ανάκριση του εκάστοτε Αρμοστή σε ενδεχόμενη υπέρβαση των εξουσιών του· ολοκληρώνοντας, η Υψηλή Αστυνομία καταργείται και θα λειτουργεί μόνο σε περιπτώσεις εξεγέρσεων, παύοντας τη λειτουργία της αμέσως μετά τη λήξη τους.¹³⁶

Σύσσωμο το επτανησιακό κοινοβούλιο, αισθάνεται προδομένο. Ο Gladstone περιόρισε την φιλελληνικότητά του μόνο στα υπομνήματά του προς το Λονδίνο, στα οποία αιτιολογεί, χωρίς ωστόσο να δικαιώσει ποτέ εμπράκτως, τον εθνικό δεσμό μεταξύ Ιονίου Πολιτείας και ελληνικού βασιλείου.¹³⁷ Παρά τον εδραιωμένο ριζοσπαστικό διχασμό, η Βουλή σχεδόν ομόφωνα καταψηφίζει τα μέτρα, με σύνολο 31 έναντι μόλις ενός (του Προέδρου της Φλαμπουράρη), με έξι βουλευτές να αρνούνται να συμμετάσχουν στη διαδικασία, επειδή δεν είχαν τον απαιτούμενο χρόνο να μελετήσουν τις προτάσεις.¹³⁸

---

¹³² Στο ίδιο, σ. 74.

¹³³ Για το περιεχόμενο της αναφοράς και την αντίδραση των ριζοσπαστών, στο Μαρία Α. Κοτινά, στο ίδιο, σ. 272 – 275.

¹³⁴ Robert Holland, Diana Markides, στο ίδιο, σ. 79.

¹³⁵ Νίκος Μοσχονάς, στο ίδιο, σ. 213.

¹³⁶ Στο ίδιο, σ. 214 και Μαρία Α. Κοτινά, στο ίδιο, σ. 276.

¹³⁷ Robert Holland, Diana Markides, στο ίδιο, σ. 63 – 65 και 70 -75.

¹³⁸ Μαρία Α. Κοτινά, στο ίδιο, σ. 280.

Ως εκ τούτου, ο φέρελπις πολιτικός αποτυγχάνει να προσαρμοστεί στην ιδιότυπη δυσαναλογία του τόπου, όπως εύστοχα εκ των υστέρων διαπιστώνει στο προσωπικό του ημερολόγιο, και αναχωρεί στις 7 – 19 Φεβρουαρίου 1858. Η ηθική υποχρέωση σεβασμού στο Στέμμα δεν αποτελεί παρά υποταγή για μια αποικία ξεχωριστή από τις άλλες, αφού αγωνίζεται γενναία για την πολιτική της ταυτότητα. Η διεθνής συγκυρία και η ευρωπαϊκή διπλωματία, που τόσο έβλαψαν στο παρελθόν τις νήσους, αυτή τη φορά περιορίζουν τον βασικό πρωταγωνιστή τους, το Ηνωμένο Βασίλειο, καθώς η επαναστατική φλόγα της ιταλικής Μεγάλης Ιδέας, αναγκάζει την Ευρώπη να στρέψει τα μάτια στα Επτάνησα. Τελικά, τί είναι η δεύτερη ελληνική διαδοχή; Διπλωματικός θρίαμβος της Ελλάδας ή ευγενική χορηγία της Μεγάλης Βρετανίας;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3:

Η «ΜΗΤΕΡΑ» ΕΛΛΑΔΑ ΜΕΓΑΛΩΝΕΙ.

ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΝΩΣΗ

«Τα Ιόνια θα γίνουν η Ιρλανδία της Ελλάδας».¹³⁹

Sir Henry Storks, 28 Ιαν. 1863.

3.1 Εισαγωγή

Η ποιοτική αυτή μετάβαση της Ένωσης, δηλαδή από πολυσύνθετο αποικιακό ζήτημα της αγγλικής πολιτικής, σε μία πρόκληση για τη διατήρηση της ευρωπαϊκής ισορροπίας, αποτελεί αντικείμενο μελέτης του παρόντος και τελευταίου κεφαλαίου. Πάντοτε στηριζόμενοι στο μεθοδολογικό τρίπτυχο του προλόγου (βάσει του οποίου άλλωστε προσδιορίζεται θεματολογικά η δομή της εργασίας), προσεγγίζουμε τα

---

¹³⁹ Robert Holland, Diana Markides, στο ίδιο, σ. 92.

διατυπωθέντα ερωτήματα υπό τη διεθνή τους οπτική, με στόχο την κατανόηση του περιεχομένου της προσάρτησης.

Υπό το συγκεκριμένο ερμηνευτικό πλαίσιο, το περιεχόμενο αυτού του μέρους διακρίνεται σε δύο τμήματα: πρώτον, στην έμφαση στις διαπραγματεύσεις προ της υπογραφής της Ένωσης, όπου συνδυαστικά με το όραμα της Μεγάλης Ιδέας, αναδεικνύεται ξανά το διεθνές προσκήνιο και ο (καταλυτικός) ρόλος του· δεύτερον, στα αποτελέσματα της αφομοίωσης, με κριτήριο τη διαμορφωθείσα διεθνή και ελληνική νομοθεσία, προς επίρρωση και επιβεβαίωση του ευρωπαϊκού αντίκτυπου της διεκδίκησης.

3.2 Μεγάλη Ιδέα και Κριμαϊκός Πόλεμος. Αίτιο και αποτέλεσμα μιας διαφαινόμενης έξωσης

Το ενδιαφέρον μεταφέρεται σε σημαντικό βαθμό από το Ιόνιο Πέλαγος και επίκεντρο ανάλυσης γίνεται το εσωτερικό πολιτικό προσκήνιο της Ελλάδας. Οι πρωτοβουλίες του νεοσύστατου βασιλείου, αποβλέπουσες στον δυσανάλογο βάσει μέσων, αλλά διαχρονικά διακαή πόθο του αλυτρωτισμού των ομοεθνών εκτός συνόρων, αποτελούν οδηγό για την κατανόηση των εξελίξεων διεθνώς, αναδεικνύοντας τη σημασία των Προστάτιδων Δυνάμεων και τα κίνητρα δράσης τους, όπως αυτά προκύπτουν από τις γεωπολιτικές τους επιδιώξεις.

Η Μεγάλη Ιδέα αποτέλεσε, ήδη κατά τα πρώτα χρόνια της πρώτης ελληνικής διαδοχής, τον απόλυτο άξονα της εξωτερικής πολιτικής του κράτους. Δεν ήταν τόσο το απελευθερωτικό όραμα καθαυτό η ιδιαιτερότητά της, όσο η απήχησή της ως το μοναδικό κίνητρο, το οποίο γοήτευε και ένωνε άπαντες.¹⁴⁰ Το περιεχόμενό της, η επιστροφή γηγενών στα ελληνικά σύνορα και η εδαφική εξάπλωση της πρωτογενούς

---

¹⁴⁰ Για το περιεχόμενό της, βλ. Αντώνης Κλάψης, *Πολιτική και διπλωματία της ελληνικής εθνικής ολοκλήρωσης 1821 – 1923*, εκδ. Πεδίο, Αθήνα 2019, σ. 98 – 108.

επικράτειας (Στερεά Ελλάδα, Εύβοια, Πελοπόννησος, Βόρειες Σποράδες, Κυκλάδες και τα νησιά του Αργοσαρωνικού), με αποκορύφωμα την επανάκτηση της φυσικής πρωτεύουσας, την Κωνσταντινούπολη, μονοπόλησε για σχεδόν 80 χρόνια την πολιτική ατζέντα, έως την αιματηρή απομυθοποίησή της στις ακτές της Σμύρνης το 1922.

Εκτός από τον αρχηγό του Γαλλικού κόμματος και μετέπειτα πρώτο πρωθυπουργό, μετά τη θέσπιση του Συντάγματος του 1843, Ιωάννη Κωλέττη, του ισχυρότερου Έλληνα πολιτικού της εποχής, ο οποίος και την καθιέρωσε, ένθερμος υποστηρικτής της, ήταν ο βασιλιάς Όθωνας. Εξ αιτίας όμως της «αφελούς μονομανίας»¹⁴¹ του, ο θρόνος φαντάζει πιο ευάλωτος από ποτέ. Με στόχο των έλεγχων προσκυνημάτων στους Αγίους Τόπους, τίθενται αντιμέτωπες οι Ρωσία και Οθωμανική Αυτοκρατορία, για την αποτροπή της πτώσης της οποίας συσπειρώνονται αρχικά οι Γαλλία και Μεγάλη Βρετανία, ενώ αργότερα η Αυστρία και το Πεδεμόντιο.

Ο ναυτικός αποκλεισμός του Πειραιά (13/25 Μαΐου 1854), κατά τη διάρκεια του Κριμαϊκού Πολέμου (1853 - 1856), ως απόρροια της ηχηρής αποτυχίας αλυτρωτισμού της Θεσσαλίας, έπληξε βαριά το προσωπικό κύρος του νεαρού γαλαζοαίματου, όπως και της χώρας διεθνώς, αφού μάλιστα προηγήθηκε η υποχρεωτική ανάκληση των Ελλήνων αξιωματικών που υπηρετούσαν εντός των συνόρων του Μεγάλου Ασθενούς, ως απόδειξη δημόσιας αποκήρυξης των αλυτρωτικών αξιώσεων (29 Απριλίου / 4 Μαΐου 1854).¹⁴² Η ήττα του τσάρου και η ισχυροποίηση της Υψηλής Πύλης, χάρη στη Συνθήκη του Παρισίου (18/30 Μαρτίου 1856), βάζουν οριστικά τέλος στα όποια επαναστατικά σχέδια, τα οποία αποδεικνύουν στο Ηνωμένο Βασίλειο ότι ο Όθων δεν είναι ηγέτης - πόσο μάλλον τέτοιος στο πρότυπο που θέτει μία παραδοσιακή μπεριαλιστική υπερδύναμη.

Το οξύμωρο της ιστορίας είναι πως οι νυν αμφισβητίες του στη Γηραιά Αλβιώνια (και πρώην υποστηρικτές του κατά την αρχή της βασιλείας του), βιώνουν για διαφορετικούς λόγους, το ίδιο πολιτικό αδιέξοδο. Με την αποτυχημένη αποστολή του λόρδου Gladstone (μετέπειτα Υπουργού Οικονομικών στην κυβέρνηση Palmerston), τερματίζεται άδοξα η θητεία του John Young και στη θέση του διορίζεται ο μέχρι πρότινος αξιωματικός του βρετανικού στρατού (και διακριθείς κατά τον Κριμαϊκό

---

¹⁴¹ Στο ίδιο, σ. 104. Επίσης, ενδεικτικά σημεία του πολιτικού αισθητηρίου του Βαυαρού ηγεμόνα, στο ίδιο, σ. 102, 104 – 105.

¹⁴² Στο ίδιο, σ. 110.

Πόλεμο),¹⁴³ sir Henry Storks (1859 - 1863). Στόχος, δεδομένης της προϊούσας ισχύος του επανησιακού κοινοβουλίου, η επιτυχία εκεί όπου απογοήτευσαν οι προκάτοχοί του: στη συμμόρφωση της Ιόνιας κοινής γνώμης με το προτεκτοράτο.

Ως ύστατη προσπάθεια, υιοθετείται «μία πολιτική συνετών παραχωρήσεων»,¹⁴⁴ ευελπιστώντας να διατηρηθεί η αναγκαία, αλλά πλέον σπάνια, ηρεμία, αποφεύγοντας κάθε είδους αναταραχή, πόσο μάλλον τα προ δεκαετίας συμβάντα της Κεφαλλονιάς. Το μάταιο του εγχειρήματος αποδεικνύεται κατά τον εναρκτήριο κιάλας κοινοβουλευτικό λόγο του Αρμοστή στη δεύτερη σύνοδο (17 Φεβρουαρίου / 1 Μαρτίου 1859), όταν αποδοκιμάζεται, τόσο από τον κόσμο στα θεωρεία, όσο και από τους βουλευτές, με αποτέλεσμα να ορίσει εξάμηνη λήξη των εργασιών της ΙΑ΄ Βουλής, 10 μέρες αργότερα.¹⁴⁵ Η τακτική της «αυστηρής ουδετερότητας»,¹⁴⁶ της άρνησης δηλαδή οποιασδήποτε συζήτησης ή διευκόλυνσης προς τους πάλαι πότε υποστηρικτές, με απώτερο στόχο την αναγνώριση της σημασίας της Αρμοστείας και την επιστροφή στους κόλπους της, δε στέφεται με επιτυχία, καθώς πλέον άπαντες οι Επτανήσιοι πληρεξούσιοι, τάσσονται υπέρ της Ένωσης.¹⁴⁷

Όπως είδαμε στον επίλογο του προηγούμενου κεφαλαίου, η συστηματική αυτή απόρριψη κοινωνίας και Ιονίου Βουλής, ενισχύεται από την απήχηση της ιταλικής Ανεξαρτησίας, γνωστής ως Risorgimento. Ο θρίαμβος του Ιταλού επαναστάτη, Giuseppe Garibaldi (1807 - 1882), επί των Βουρβόνων, σηματοδοτεί την απελευθέρωση της Σικελίας και της νότιας Ιταλίας (4 Μαΐου 1860), με την αγγλική κυβέρνηση, να υποστηρίζει το απελευθερωτικό δόγμα της γείτονος (“Italia farà da se”), την ίδια στιγμή που απαγορεύει με κάθε τρόπο το αντίστοιχο στα Επτάνησα, εξ αιτίας

---

¹⁴³ Robert Holland, Diana Markides, στο ίδιο, σ. 92.

¹⁴⁴ Στο ίδιο, σ. 97

¹⁴⁵ Νίκος Μοσχονάς, στο ίδιο, σ. 215.

¹⁴⁶ Robert Holland, Diana Markides, στο ίδιο, σ. 101.

¹⁴⁷ Στη σύνταξη αναλυτικής αναφοράς περί της πολιτικής κατάστασης στις νήσους, ύστερα από προτροπή του Υπουργείου Αποικιών, ο Storks χρεώνει στα κόμματα την αποτυχία του, χαρακτηρίζοντας αυτά ως «πύργους στην άμμο, χωρίς πειθαρχία και συνοχή». Κατά τη γνώμη του, η χρεοκοπημένη Ελλάδα αποτελεί εγγύηση δυστυχίας για το Ιόνιο σε ενδεχόμενη προσάρτηση, εξέλιξη – ταφόπλακα για την τοπική αριστοκρατία, η οποία σίγουρα θα καθαιρεθεί βιαίως. Στο ίδιο, σ. 102 – 103.

των βλέψεων του Όθωνα.¹⁴⁸ Ο αντίκτυπος της διεκδίκησης (παρά την τελική ήττα του Garibaldi στις 20 Αυγούστου 1862), επιβεβαιώνει το οριστικό σχίσμα του ριζοσπαστικού κόμματος.¹⁴⁹

Αμφότερα τα γεγονότα (Κριμαϊκός, Risorgimento), επιτάσσουν στη Μεγάλη Βρετανία την ανάγκη επίλυσης του δισεπίλυτου γρίφου, τη διαδοχή του ελληνικού θρόνου. Η πάση θυσία διατήρηση εδαφικής ακεραιότητας του «Μεγάλου Ασθενούς», αναπόφευκτα φέρνει αντιμέτωπα τα συμβαλλόμενα μέρη της Βιέννης, καθώς παραδοσιακός πόθος της Ρωσίας είναι η επέκταση στη Μεσόγειο. Η «Ιερά Συμμαχία» κλονίζεται και η ταχεία εκλογή καθίσταται επιτακτική.

3.3 Εκθρόνιση και διαδοχή

Το «ηθικό έρεισμα» υποταγής στο στέμμα, που τόσο προσπαθεί το προτεκτοράτο να επιβάλλει, ηττάται από την ενοποίηση της Ιταλίας, καθώς αξιολογείται ως η απόδειξη πραγμάτωσης του Επτανησιακού ονείρου. Στο σκήπτρο του Vittorio Emanuele II (1820 - 1878), ο Όθωνας φαντάζεται την Ελλάδα ως το νέο Πεδεμόντιο και τον ίδιο φυσιολογικό διάδοχο του σουλτανικού θρόνου. Οι σουρεαλιστικές, αλλά τόσο επικίνδυνες βλέψεις του Βαυαρού βασιλιά, αναγκάζουν το

---

¹⁴⁸ Διευκρινιστικά, για την πολιτική της Μεγάλης Βρετανίας κατά του Risorgimento, βλ. επιστολές μεταξύ του Υπουργού Εξωτερικών Russel και του βουλευτή Δάνδολου, στο Μαρία Α. Κοτινά, στο ίδιο, σ. 295 – 298.

¹⁴⁹ Ο ιταλικός απελευθερωτικός αγώνας, διαχωρίζεται σε δύο τάσεις, από τη μία τους μετριοπαθείς φιλελεύθερους μεσαίας και ανώτερης τάξης, με εκπρόσωπο τον κόμη Cavour (1810 – 1861, Camillo Paolo Filippo Giulio Benso, το πλήρες όνομά του) και από την άλλη τους δημοκρατικούς μικροαστούς και εργάτες του Giuseppe Mazzini (1805 - 1872). Στα της Επτανήσου, οι «νέοι» ριζοσπάστες, με ηγέτη τον Κωνσταντίνο Λομβάρδο, τάχθηκαν υπέρ του Cavour και οι «παλαιοί», με πρωτοστάτες τους – εξόριστους τότε – Ζερβό και Μομφερράτο, υπέρ του Mazzini. Για σύνδεση ιταλικού – επτανησιακού βλ. στο Μαρία Α. Κοτινά, στο ίδιο, σ. 289 – 292. Για το οριστικό σχίσμα και την αποτύπωσή του στον επτανησιακό Τύπο, βλ. αντίστοιχα, στο ίδιο, σ. 318 – 324 και σ. 324 – 328.

Λονδίνο να παραθέσει δύο προτάσεις προς ικανοποίηση των διεκδικήσεων του, με το λιγότερο δυνατό κόστος: πρώτον, τη δημιουργία ενός νέου κράτους με σύνορα την Ήπειρο, τη Θεσσαλία, ενδεχομένως την Κρήτη, τμήματα της ευρωπαϊκής Τουρκίας και τα Επτάνησα, χάρη στο απρόσμενα θετικό αντίκτυπο του πρίγκηπα Alfred, δευτερότοκου γιου της Βασίλισσας Βικτωρίας, ο οποίος την ίδια περίοδο επισκέπτεται το Ιόνιο· δεύτερον, την προσφορά των νήσων, με αντάλλαγμα την αναστολή της Μεγάλης Ιδέας και την επακόλουθη διατήρηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.¹⁵⁰

Η εκατέρωθεν άρνηση από ριζοσπάστες και Βαυαρό ηγεμόνα¹⁵¹ επιβεβαιώνει την διπλή πρόκληση: δεδομένου του αντιμοναρχικού λαϊκού αισθήματος στην Αθήνα, η Μεγάλη Βρετανία υποχρεούται να πετύχει αφενός, στην αποφυγή του ανταγωνισμού διαδοχής με τις άλλες Δυνάμεις, εδραιώνοντας στο θρόνο γαλαζοαίματο της αρεσκείας της, αφετέρου στη διατήρηση της σχέσης προστασίας με την Υψηλή Πύλη. Η μόνιμη δυσαρέσκεια της κοινής γνώμης προς τον Όθωνα, από πρόβλημα επιρροής μετατρέπεται σε σανίδα σωτηρίας.

Εκτός του χειρισμού επί Κριμαϊκού Πολέμου, αποτυχία που πιστώνεται εξ ολοκλήρου στον ίδιο, στα «εγγενή» προσκόμματα της διαδοχής του, την άρνηση απόκτησης ελληνικής υπηκοότητας και του ασπασμού της ορθοδοξίας,¹⁵² συγκαταλέγεται και η ατεκνία του. Υπογράφεται ειδική Συνθήκη ανάμεσα στις Δυνάμεις και στην Ελλάδα, για τη χριστιανική πίστη των παιδιών του, ωστόσο δεν υπάρχουν ούτε ως γνήσιο τέκνο, ούτε ως εναλλακτική στα πρόσωπα των νεαρότερων αδελφών του νεαρού Βαυαρού, γιατί κανείς εξ αυτών δεν είναι ορθόδοξος.¹⁵³

Ο τελευταίος, σε μία απελπισμένη προσπάθεια διάσωσης του γοήτρου του, προωθεί μία πανβαλκανική ένωση Ελλάδας, Μαυροβουνίου, Σερβίας και παραδουνάβιων ηγεμονιών Μολδαβίας και Βλαχίας, εναντίον των Οθωμανών, με σκοπό τη δημιουργία μίας συνομοσπονδίας και πρωτοστάτη τον ίδιο.¹⁵⁴ Με την κάθετη στάση της Αγγλίας, αντιλαμβάνεται πως η πτώση του είναι προ των πυλών και αμυνόμενος, καταφεύγει στον συνταγματικό αυταρχισμό, εξοργίζοντας ξανά τα πλήθη. Η απόπειρα δολοφονίας της βασίλισσας Αμαλίας το Μάρτιο του 1861 και η εξέγερση

---

¹⁵⁰ Robert Holland, Diana Markides, στο ίδιο, σ. 112.

¹⁵¹ Μαρία Α. Κοτινά, στο ίδιο, σ. 329 – 333.

¹⁵²

¹⁵³ Αντώνης Κλάψης, στο ίδιο, σ. 115, 117.

¹⁵⁴ Στο ίδιο, σ. 118.

της φρουράς του Ναυπλίου εναντίον του ίδιου ένα χρόνο αργότερα, αποτελούν το κύκνειο άσμα του. Η έκπτωση λαμβάνει χώρα στις 10 Οκτωβρίου 1862, όταν ξεσπά επανάσταση στην πρωτεύουσα, εν τη απουσία του ζεύγους στο πλαίσιο περιοδείας του στην Πελοπόννησο. Δεν αποβιβάζονται ποτέ ξανά στην Ελλάδα, καθώς, άπραγοι από το λιμάνι του Πειραιά όπου εσπευσμένα επέστρεψαν, αποχώρησαν στο Μόναχο, όπου έμειναν ως το τέλος της ζωής τους.¹⁵⁵

Πίσω στα Επτάνησα, η «απολύτως φανατική»,¹⁵⁶ κατά τον τοποτηρητή Storks, αποδοχή του νεαρού Alfred, δεν οφείλεται στην (ξαφνική και αδικαιολόγητη δεδομένης της σχέσης τους)¹⁵⁷ υποστήριξη στο στέμμα, αλλά στο κενό εξουσίας μετά την εκθρόνιση του Όθωνα, ο οποίος σημειωτέον, δεν παραιτήθηκε ποτέ επισήμως. Η αναγκαιότητα εύρεσης διαδόχου, συνδυαζόμενη με το ενδιαφέρον του πρίγκηπα για την Ελλάδα,¹⁵⁸ δημιουργεί μία φήμη περί «κοινοί συναινέσει» στέψης, με τις ευλογίες του Βρετανού πρωθυπουργού Palmerston. Ο οξυδερκής πολιτικός διαβλέπει μία νέα εποχή στην διπλωματία των δύο κρατών, ερμηνεύοντας τη συγκεκριμένη στάση ως ποιοτική μετάβαση του πολιτικού αισθητηρίου του μέχρι πρότινος άπειρου προστατευομένου.¹⁵⁹ Εντούτοις, η αποτυχία αλλαγής του άρθρου 3 του Πρωτοκόλλου του Λονδίνου, βάσει του οποίου αποκλείονται γόνοι των τριών Δυνάμεων από τον ελληνικό θρόνο, αναγάγει σε ισχυρούς ανταγωνιστές τα υπόλοιπα συμβαλλόμενα μέρη, παρά την συστηματική διαβεβαίωση του Έλληνα πρέσβη Χαριλάου Τρικούπη περί προτίμησης της Αθήνας στον Alfred.

Στο αδιέξοδο αυτό, Palmerston και Russell προχωρούν σε έναν αναγκαίο διπλωματικό ελιγμό: παρά το απαγορευτικό του άρθρου, προωθούν το βασιλικό γόνο τους με την υποψηφιότητά του στο δημοψήφισμα διαρκείας δύο εβδομάδων (22 Νοεμβρίου – 5 Δεκεμβρίου 1862) σε όλη την ελληνική επικράτεια και στις παροικίες της Διασποράς. Η σχεδόν καθολική αποδοχή του, έναντι του συνυποψηφίου Δούκα του Leuchtenberg, ευνοούμενου των Ρωσίας και Γαλλίας (230.016 ψήφοι αντί 2.400,

---

¹⁵⁵ Στο ίδιο, σ. 118 – 120. Επίσης, για τις αντιδράσεις Ζερβού – Λομβάρδου, βλ. Μαρία Α. Κοτινά, στο ίδιο, σ. 339 – 343.

¹⁵⁶ Robert Holland, Diana Markides, στο ίδιο, σ. 115.

¹⁵⁷ Για μία περιληπτική, αλλά ενδιαφέρουσα αναδρομή των σχέσεων Ελλάδας - Μεγάλης Βρετανίας, βλ. στο ίδιο, κεφάλαιο 1, σ. 18 – 36.

¹⁵⁸ Στο ίδιο, σ. 109.

¹⁵⁹ Η Ελλάδα δεν θεωρείται πια κράτος “in statu pupillari”. Στο ίδιο, σ. 116.

συνολικά περισσότερο από το 94%),¹⁶⁰ δεν επιφέρει τον παραμικρό αντίκτυπο· αποσκοπεί απλώς στην απόκτηση επικοινωνιακού πλεονεκτήματος, τόσο επί της Ελλάδας, η οποία ουσιαστικά νομιμοποίησε την βρετανική πολιτική που την περιορίζει, όσο και επί των άσπονδων φίλων της.¹⁶¹

Πράγματι, παρά την δριμεία κριτική των συντηρητικών στη Βουλή των Κοινοτήτων για «διπρόσωπη και μακιαβελλική»¹⁶² στάση, ανάρμοστη για το βεληνεκές μιας χώρας όπως η Γηραιά Αλβιόνα, η επιβεβαίωση της ανωτερότητας είναι εμφατική και μάλιστα ενισχύεται από την προθυμία του σουλτάνου Αβδούλ Αζίζ να υποστηρίξει ενδεχόμενη στέψη Βρετανού πρίγκηπα, «θυσιάζοντας» αμφοτέρες Ήπειρο και Θεσσαλία, με αντάλλαγμα την διασφάλιση αποτροπής οποιασδήποτε μελλοντικής διεκδίκησης. Τοιουτοτρόπως, η Ελλάδα εξελίσσεται απροσδόκητα στο ιδανικό «coup de théâtre»,¹⁶³ ως κληρονόμος των ευρωπαϊκών κεκτημένων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, μετά τη διαφανόμενη κατάρρευση της, αφού η προσάρτηση των δύο γεωγραφικών διαμερισμάτων, επιφέρει εκσυγχρονισμό και ανάπτυξη διπλάσιας διάρκειας, στα ήδη υπάρχοντα είκοσι έτη σε ενδεχόμενη προσάρτηση των Επτανήσων.¹⁶⁴

Το «ηθικό έρεισμα» επιτέλους υφίσταται για το στέμμα και μάλιστα με απόλυτα δημοκρατικά εκφρασμένη συναίνεση των Ελλήνων, με αποτέλεσμα να αποφασίζεται η παραχώρηση των νήσων ως δώρο. Ο εναρκτήριο λόγος της Βασίλισσας Βικτωρίας στη Βουλή των Κοινοτήτων (24/1 – 5/2/1863) δίνει το έναυσμα για την αναζήτηση νέου μονάρχη.¹⁶⁵ Ο βρετανικός θρίαμβος, «όχι μόνον απέναντι στη Γαλλία και την Ρωσία, αλλά και απέναντι στην ίδια την Ελλάδα»,¹⁶⁶ ενσαρκώνεται στο πρόσωπο του δεκαεπτάχρονου πρίγκηπα Christian William Ferdinand Adolf George του οίκου Schleswig – Holstein – Sonderburg – Glücksburg, δευτερότοκου γιου του διαδόχου της Δανίας, πρίγκηπα Christian. Στις 18/30 Μαρτίου 1863, ημέρα προσφοράς του στέμματος από την ελληνική Εθνοσυνέλευση, ο επονομαζόμενος Γεώργιος Α΄ ανακηρύσσεται βασιλιάς της Ελλάδος.

---

¹⁶⁰ Σπυρίδων Γ. Πλουμίδης, στο ίδιο, σ. 232.

¹⁶¹ Μαρία Α. Κοτινά, στο ίδιο, σ. 334.

¹⁶² Σπυρίδων Γ. Πλουμίδης, στο ίδιο, σ. 233.

¹⁶³ Robert Holland, Diana Markides, στο ίδιο, σ. 119.

¹⁶⁴ Στο ίδιο, σ. 118 – 119.

¹⁶⁵ Μαρία Α. Κοτινά, στο ίδιο, σ. 334.

¹⁶⁶ Robert Holland, Diana Markides, στο ίδιο, σ. 128.

Η σκανδιναβική χώρα αποδέχεται τον τίτλο στις 6 Ιουνίου και η υπογραφή ειδικής Συνθήκης, που λαμβάνει χώρα στο Λονδίνο (1/13 Ιουλίου), ανάμεσα στις τρεις Προστάτιδες Δυνάμεις, Μεγάλη Βρετανία, Γαλλία, Ρωσία και στον Δανό βασιλιά Frederik H' (ο οποίος ζήτησε επανειλημμένως εγγυήσεις για την Ένωση, ώστε να αποφευχθεί μοίρα ανάλογη του προκατόχου), διευκρινίζει τα κάτωθι ζητήματα: πρώτον, την ονομασία του τίτλου «βασιλιάς των Ελλήνων» (Roi de Hellènes), μετά από αντίδραση της Υψηλής Πύλης στην αρχική «βασιλιάς των Γραικών» (Roi des Grecs), αφού η τελευταία εκδοχή παραπέμπει στον αλύτρωτο πληθυσμό· δεύτερον, την αναγνώριση της Ελλάδας ως μοναρχικού και συνταγματικού κράτους· τρίτον, το ασυμβίβαστο του θρόνου Ελλάδας – Δανίας· τέταρτον, την ενηλικίωση του νέου ηγεμόνα, με τη σύμφωνη γνώμη της Εθνοσυνέλευσης, προ του 18^{ου} έτους της ζωής του· πέμπτον, προϋπόθεση για την παραχώρηση των Επτανήσων, θεωρείται η συγκατάθεση της Ιονίου Βουλής και όλων των συμβαλλομένων μερών της Συνθήκης της Βιέννης (δηλαδή της Αγγλίας, της Γαλλίας, της Ρωσίας, της Αυστρίας και της Πρωσίας).¹⁶⁷

Σε ποιον από τους τρεις ανήκουν τα εύσημα; Στην Ελλάδα, η οποία απαλλάσσεται από το κενό εξουσίας; Στην Δανία, που από το πουθενά τοποθετεί ένα βασιλικό γόνο της σε ένα «εξωτικό παρακλάδι»,¹⁶⁸ διευρύνοντας την επιρροή της ή στον πρωθυπουργό Palmerston και στον Υπουργό Εξωτερικών Russell, λόγω του απολύτως επιτυχημένου χειρισμού τους, επιτυγχάνοντας, σε μία ιδιαίτερη συγκυρία πολιτικής μοναξιάς, τόσο τη διατήρηση των ισορροπιών, όσο και την αύξηση του διεθνούς κύρους της πατρίδας τους;

Ο συγκεκριμένος προβληματισμός είναι ενδεικτικός για την πολυπλοκότητα της διαδοχής καθαυτής, αλλά και για την σταδιακή μεταβολή του Επτανησιακού σε παράγοντα διαμόρφωσης ισχύος, στοιχείο το οποίο διατηρείται ως την τελευταία στιγμή. Στις 30 Οκτωβρίου 1863 ο Γεώργιος καταφθάνει στη νέα του πατρίδα, ένα χρόνο μετά την εκθρόνιση του Όθωνα. Ενώ ξεκινούν οι προετοιμασίες για την ανάδειξη της Δέκατης τρίτης (ΙΓ)' Βουλής, της τελευταίας της Ιονίου Πολιτείας, η Μεγάλη Βρετανία επιφυλάσσει στα Επτάνησα μία ακόμη πρόκληση.

---

¹⁶⁷ Αντώνης Κλάψης, στο ίδιο, σ. 125 – 126.

¹⁶⁸ Robert Holland, Diana Markides, στο ίδιο, σ. 129.

3.4. «Ένωση... υπό όρους». 21 Μαΐου 1864

Άρτι αφιχθείς στην Αθήνα, ο βασιλιάς μιλά για το όραμα ενός «πρότυπου βασιλείου στην Ανατολή».¹⁶⁹ Στους όρους της ανάληψης των καθηκόντων του, είδαμε πως το άρθρο 4 της εξειδικευμένης συμφωνίας, προϋποθέτει για την προσάρτηση την σύμφωνη γνώμη του Ιονίου Κοινοβουλίου, όπως επίσης απάντων των συμβαλλομένων μερών του 1815. Με Πρόεδρο το Στέφανο Παδοβά, η ΙΓ΄ Βουλή στις 19 Σεπτεμβρίου 1863 με το σύνθημα «ένωση άνευ όρων», αναγνωρίζει το στέμμα:

ΨΗΦΙΣΜΑ

Η ΒΟΥΛΗ ΤΗΣ ΕΠΤΑΝΗΣΟΥ

Εκλεχθείσα συνεπεία προσκλήσεως της Προστάτιδος Δυνάμεως, και συνελθούσα όπως οριστικώς αποφανθή περί της εθνικής αποκαταστάσεως του Ιονίου λαού, πιστώσ δε εκδηλούσα τον διάπυρον πόθον και την ανέκαθεν σταθεράν αυτού θέλησιν, και συμφώνως προς τας προηγηθείσας ευχάς και διακηρύξεις των ελευθέρων Ιονίων Βουλών,

ΨΗΦΙΖΕΙ

Αι νήσοι Κέρκυρα, Κεφαλληνία, Ζάκυνθος, Λευκάς, Ιθάκη, Κύθηρα, Παξοί και τα εξαρτήματα αυτών ενούνται μετά του Βασιλείου της Ελλάδος, όπως εσαεί αποτελώσιν **αναπόσπαστον αυτού μέρος εν μία και αδιαιρέτω Πολιτεία** υπό το Συνταγματικόν Σκήπτρον της Αυτού Μεγαλειότητος του Βασιλέως των Ελλήνων Γεωργίου του Α΄. και των διαδόχων αυτού.

Εγένετω εν τω Βουλευτηρίω.

Εν Κερκύρα τη 23 Σεπτεμβρίου (ε. π.) του Σωτηρίου Έτους 1863.¹⁷⁰

---

¹⁶⁹ Στο ίδιο, σ. 137.

¹⁷⁰ Σ. Θ. Λάσκαρις, *Ο Χαρίλαος Τρικούπης και η Ένωσις της Επτανήσου*, εκδ. Σιδέρης, Αθήνα 1930, σ. 35 – 36.

Πλέον, οι Μεγάλες Δυνάμεις επιτρέπουν την Ένωση, ωστόσο... με όρους. Εδώ έγκειται το τελευταίο εμπόδιο για τα Επτάνησα και την Ελλάδα, καθώς το status quo του 1815 δεν κλονίζεται από ενοχλητικές εθνικές διεκδικήσεις. Γι' αυτό, υποβιβάζουν το ψήφισμα, από επίσημη συγκατάθεση, σε απλά συμβουλευτικό και ορίζουν ένα πλαίσιο αποδυνάμωσης των νήσων, μόλις πριν την παράδοσή τους: πρώτον, επιβάλλεται καθεστώς διηνεκούς ουδετερότητας σε ξηρά και θάλασσα, με στόχο την διατήρηση δημοσίας τάξης (άρθρο 2)· δεύτερον, καθίσταται υποχρεωτική η κατεδάφιση των φρουριών της Κέρκυρας, προ της αναχώρησης του Αγγλικού στρατού (άρθρο 3)· τρίτον, δηλώνεται το απαράλλακτο των υπαρχόντων εμπορικών συμφωνιών (άρθρο 4)¹⁷¹. τέταρτον, επιβάλλεται ο σεβασμός στην Καθολική Εκκλησία, λόγω της ανεξιθρησκείας.¹⁷²

Απ' όλους τους περιορισμούς,¹⁷³ κομβικότερος είναι αυτός της Αυστρίας. Αναλυτικότερα, η κυβέρνηση της Βιέννης επιμένει στην διατήρηση του εμπορικού πλεονεκτήματος επ' αόριστον, χωρίς να αποδέχεται την πρόταση για πενταετή ισχύ μετά την Ένωση.¹⁷⁴ Προτάσσοντας την ηθική της υποχρέωση προς τους υπηκόους της, αλλά και το χρέος της Ελλάδας, απέναντι στη διεθνή κοινωνία, η οποία σεβάστηκε την επιθυμία της, καθιστά σαφή την «κόκκινη γραμμή» της και διαπραγματεύεται την υπογραφή νέων συνθηκών, μόνο αν δεν αλλάξει το περιεχόμενό τους.¹⁷⁵

Στο ασφυκτικό πλαίσιο των στρατηγικών αυτών παρεμβάσεων, προστίθεται μία ακόμη υποχρέωση, αυτή τη φορά για την Ελλάδα: πρόκειται για την ετήσια καταβολή χρηματικού ποσού στην Αγγλία. Από τις συνολικά 10.000 στερλίνες, οι 7.322 προορίζονται για τη συνταξιοδότηση των Βρετανών εργαζομένων του προτεκτοράτου και οι υπόλοιπες 3.271 θα λαμβάνονται ως αποζημιώσεις προς αυτούς,

---

¹⁷¹ Οι συνθήκες αυτές, συνεχίζουν να ισχύουν μόνο για τα νησιά του Ιονίου, δεν επεκτείνονται στα ελληνικά ύδατα πριν την Ένωση. Ύστερα όμως, η διευρυμένη Ελλάδα δεν έχει το ίδιο δικαίωμα, με αποτέλεσμα να υπάρχει νομική αντίφαση σχετικά με την κυριαρχία του διαδόχου. Βλ. Γεώργιος Καριψιάδης, στο ίδιο, σ. 337. Για το υπόμνημα – διαμαρτυρία του Χαριλάου Τρικούπη βλ. στο Υπουργείο Εξωτερικών, Έγγραφα αφορώντα τας επί του Επτανησιακού ζητήματος Διαπραγματεύσεις, αριθμός 27, σ. 30 - 34.

¹⁷² Σ. Θ. Λάσκαρις, στο ίδιο, σ. 37 – 39.

¹⁷³ Στο ίδιο, σ. 31 – 32.

¹⁷⁴ Γεώργιος Καριψιάδης, στο ίδιο, σ. 341 – 342. Για τη νομική ερμηνεία του Β' Πρωτοκόλλου της 13/25.1.1864, ανάμεσα στις Δυνάμεις, βλ. στο ίδιο, σ. 340 – 348.

¹⁷⁵ Πληροφορίες για τη σχετική εμπορική συμφωνία ανάμεσα σε Αυστρία και Ελλάδα, βλ. στο Σ. Θ. Λάσκαρις, στο ίδιο, σ. 67 – 69.

κατά τη στιγμή της Ένωσης, συμπεριλαμβανομένων επιπρόσθετα των συντάξεων στους Επτανήσιους, εκ μέρους της Ιονίου Πολιτείας.¹⁷⁶

«C' est á prendre ou á laisser»,¹⁷⁷ το μήνυμά τους. Το συγκεκριμένο τελεσίγραφο αποδοχής ή μη των προϋποθέσεων παραχώρησης των νήσων, αποτελεί απρόσμενο διπλωματικό ανάχωμα για την Ένωση, εξ αιτίας της χρονικής εγγύτητας με αυτήν, μίας σειράς προτάσεων, οι οποίες περιορίζουν την εθνική κυριαρχία του εν δυνάμει διαδόχου κράτους, αναγκάζοντας σε χρέη τόσο την Ελλάδα, όσο και την Επτάνησο Πολιτεία. Η άγνοια της ελληνικής κυβέρνησης στην πρόθεση των Δυνάμεων,¹⁷⁸ φέρνει προ τετελεσμένου τον απεσταλμένο της Χαρίλαο Τρικούπη, ο οποίος καλείται να επαναδιαπραγματευτεί, όχι μόνο πολιτικά, αλλά και ηθικά, μετά την αποστολή υπομνήματος στον Υπουργό Εξωτερικών, Θεόδωρο Δηλιγιάννη.¹⁷⁹ Η αποστολή του πολυσύνθετη, ελλείπει χρόνου και προετοιμασίας: πρώτον, ο περιορισμός του ιμπεριαλισμού της Βιέννης στο διάστημα των πέντε ετών· δεύτερον, η διαγραφή του άρθρου της βασιλικής χορηγίας, όπως και αυτού περί της παροχής συντάξεων στους Άγγλους εργαζομένους· τρίτον, να μην μνημονευθεί η συνθήκη της 14^{ης} Νοεμβρίου 1863.¹⁸⁰

Εκ του αποτελέσματος και δεδομένων των συνθηκών, το πρόσημο είναι άκρως θετικό. Η σημαντική αλλαγή αφορά στο πιο άδικο εμπόδιο, τις Αυστριακές αξιώσεις, που θα προσδιοριστούν εκ νέου σε βάθος δεκαπενταετίας. Παράλληλα, απαλείφεται η αποστρατιωτικοποίηση, ενώ η συνολική στρατιωτική ουδετερότητα των νήσων περιορίζεται μόνο σε Κέρκυρα και Παξούς. Σημαντική οικονομική ελάφρυνση επιτυγχάνεται, τόσο χάρη στη διακοπή της αποζημίωσης των τέως εργαζομένων στο Ιόνιο Βρετανών, μόλις αυτοί τοποθετούνταν σε θέσεις στην πατρίδα τους (η κυβέρνησή τους θα παρέχει ετησίως κατάλογο στο ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών με τα ονόματα όσων δεν τη δικαιούνται πια), όσο και στην προσθήκη υποδείξεων από πλευράς Αθήνας, περί της ανακτορικής χορηγίας των 10.000 λιρών.¹⁸¹

---

¹⁷⁶ Σ. Θ. Λάσκαρις, στο ίδιο, σ. 58.

¹⁷⁷ Στο ίδιο, σ. 46.

¹⁷⁸

¹⁷⁹ ΥΠ. ΕΞ., αριθμός 4, σ. 6.

¹⁸⁰ Σ. Θ. Λάσκαρις, στο ίδιο, σ. 75 – 76.

¹⁸¹ Στο ίδιο, σ. 79 – 82 και Μαρία Α. Κοτινά, στο ίδιο, σ. 345 – 346.

Όλα (φαίνεται πως) ήταν έτοιμα και άπαντες περίμεναν την αλλαγή σελίδας. Εντούτοις, υπάρχουν ακόμη εκκρεμή ζητήματα: τίποτα δεν είναι εξασφαλισμένο, έως ότου οι Άγγλοι αποχωρήσουν από το νησί. Η οπισθοχώρηση των Palmerston και Russel έθετε σε κίνδυνο τη θετική έκβαση που είχε γι' αυτούς η εκλογή του Γεωργίου, καθυστερώντας επικίνδυνα και ανατιολόγητα την προσάρτηση. Την ίδια συνέπεια, επιφέρει και η απειλή του Ρώσου πρέσβη Vrunof να μην υπογράψει τη Συμφωνία, αν δεν προηγηθεί δέσμευση του ίδιου του πληρεξουσίου του ελληνικού βασιλείου, περί αποδοχής της ορθοδοξίας ως επίσημου δόγματος των κατόχων του θρόνου. Επιχείρημα στην αξίωση αυτή, το αδέσμευτο της Συνθήκης του Λονδίνου (συγκεκριμένα άρθρο 7) για την ίδια την Ελλάδα, αφού αυτή υπεγράφη μόνο ανάμεσα στις τρεις Δυνάμεις και την Δανία το καλοκαίρι του 1863.¹⁸²

Ωστόσο, όλα διευθετήθηκαν. Ο Τρικούπης στις 19 Μαρτίου λαμβάνει την σχετική έγκριση από την Αθήνα για το αίτημα της Μόσχας και δέκα μέρες αργότερα, στις 17/29 Μαρτίου 1863, υπογράφονται από κοινού το κείμενο της Ένωσης των Επτανήσων με την Ελλάδα¹⁸³ και η Συμφωνία περί θρησκευματος. Η δεύτερη χαρακτηριστικά αναφέρει:¹⁸⁴

ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΝ

Του εν τω επί των Εξωτερικών υπουργείω γενομένου Συμβουλίου την 29
Μαρτίου 1864.

Παρόντες: Οι πληρεξούσιοι της Γαλλίας, της Μεγάλης Βρετανίας, της
Ρωσσίας και της Ελλάδος.

Ο πληρεξούσιος της Αυτού Μεγαλειότητος του Βασιλέως των Ελλήνων
δηλοποιεί ότι ο Βασιλεύς Γεώργιος έχει απόφασιν να τηρήσει απαραμείωτον την
διάταξιν του της εκλογής Αυτού ψηφίσματος, δυνάμει της οποίας οι νόμιμοι Αυτού
κληρονόμοι και διάδοχοι του Ελληνικού Θρόνου οφείλουσι να πρεσβεύωσι το δόγμα
της Ανατολικής Ορθοδόξου Εκκλησίας.

DE LA TOUR D' AUVERGNE

---

¹⁸² Σ. Θ. Λάσκαρι, στο ίδιο, σ. 85 – 86.

¹⁸³ Στο ίδιο, σ. 149. Για το πλήρες κείμενο της Ένωσης, βλ. ΥΠ. ΕΞ., αριθμός 153, σ. 130 – 133.

¹⁸⁴ Σ. Θ. Λάσκαρι, στο ίδιο, σ. 87 - 88.

ΡΩΣΣΕΛ

ΒΡΟΥΝΟΦ

Χ. ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ.

Τελικά, η ανησυχητική αναμονή τερματίζεται και στο Ιόνιο. Το Σάββατο της 2 Ιουνίου 1863 έμελλε να είναι η ιστορική μέρα της τελετής παράδοσης – παραλαβής. Η «αποχαιρετιστήρια ισοπέδωση»¹⁸⁵ των φρουρίων (στο νησί Βίδο και στην πόλη της Κέρκυρας) συνέβη ήδη από τα τέλη Απρίλη και ο Γεώργιος, ακολουθώντας κατά γράμμα το τελετουργικό,¹⁸⁶ καταφθάνει στο νησί των ανέμων, το πρωί εκείνης της μέρας, μετά από μακρά περιοδεία (από τα τέλη Μάη σε Ύδρα, Ναύπλιο, Άργος, Τρίπολη, Καλαμάτα).¹⁸⁷ Υπό τους ήχους των ευρωπαϊκών, βρετανικών στην πλειονότητά τους κανονιοβολισμών, αποβιβάζεται από τη φρεγάτα «Ελλάς» και κατευθύνεται για τη δοξολογία στον μητροπολιτικό ναό. 13 μήνες αργότερα, στις 20 Ιουλίου 1864, οι 84 Επτανήσιοι βουλευτές¹⁸⁸ εισέρχονται για πρώτη φορά στο ελληνικό Κοινοβούλιο και ξεκινούν άμεσα οι διαδικασίες για την ψήφιση του δεύτερου στα χρονικά Συντάγματος. Η εποχή της δεύτερης ελληνικής διαδοχής, έχει μόλις ξεκινήσει.

---

¹⁸⁵ Robert Holland, Diana Markides, στο ίδιο, σ. 129.

¹⁸⁶ Στο ίδιο, σ. 146 – 149.

¹⁸⁷ Στο ίδιο, σ. 145.

¹⁸⁸ Για τα ονόματά τους, βλ. στο Χρύσα Α. Τζαγκαρουλάκη, στο ίδιο, Πίνακας 3, σ. 495.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ:

ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΚΑΙ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΑΦΟΜΟΙΩΣΗ

Το κλίμα, παρά την πολιτική και κοινωνική τομή που επιφέρει η Ένωση, είναι πολωμένο εξ αιτίας της αντιπαράθεσης των δύο κύριων κομμάτων της εποχής, Πεδινών και Ορεινών. Με κριτήριο την προσωπική ιδεολογία και όχι την κομματική γραμμή,¹⁸⁹ αναπτύσσονται δύο ρεύματα: από τη μία, το «προοδευτικό - δημοκρατικό», στο έμπυχο δυναμικό του οποίου οι «παλαιοί» ριζοσπάστες προτάσσουν την αφομοίωση του Ιονίου Συντάγματος, δηλαδή την κατά το ταχύτερο απορρόφησή του από το ελληνικό και από την άλλη, το «συντηρητικό - φιλομοναρχικό», με οπαδούς τους «φιλελεύθερους» Επτανήσιους, τάσσεται υπέρ της μοναρχίας και του έθνους, προωθώντας την σταδιακή προσαρμογή στο νομικό γίγνεσθαι.¹⁹⁰

Η διαδικασία της θεσμικής προσαρμογής της Ιονίου Πολιτείας στο ελληνικό σύνταγμα, διακρίνεται σε δύο κατηγορίες, στις διεθνείς συμβάσεις¹⁹¹ και στην εσωτερική νομοθεσία,¹⁹² για κάθε μία από τις οποίες ακολουθείται διαφορετική δίοδος. Στο διπλωματικό πεδίο, η συμμόρφωση είναι καταναγκαστική, δεδομένης της δέσμευσης στη διεθνή κοινότητα, με την αναμενόμενη συνέπεια αλλοίωσης της εθνικής κυριαρχίας στο Ιόνιο, ενώ οι εντός συνόρων κανόνες, προσαρμόζονται ή

---

¹⁸⁹ Στο ίδιο, σ. 120.

¹⁹⁰ Στο ίδιο, σ. 211 – 212.

¹⁹¹ Για μία εκτενή αναφορά περί διεθνών συνθηκών της Ιονίου Πολιτείας, βλ. στο Γιώργος Καριψιάδης, στο ίδιο, σ. 333 – 352.

¹⁹² Για το ισχύον δίκαιο μετά την Ένωση, βλ. στο ίδιο, σ. 353 – 397.

απορρίπτονται, αφενός βάσει περιεχομένου, αφετέρου με κριτήριο τον χρόνο, δηλαδή τη σταδιακή δοκιμή και μετάβαση.¹⁹³

Το 1864 προσδίδει στην άσημη έως τότε Ελλάδα την δυναμική ενός νέου, φιλόδοξου και κυρίως ανεξάρτητου κράτους, με προοπτική ανέλιξης, καθώς τρεισήμισι δεκαετίες μετά την ίδρυσή της, επιτυγχάνει μία ριζική αλλαγή στο πολιτικό της παρελθόν και μέλλον. Απολογιστικά, δύο είναι οι παράγοντες που προσδιορίζουν ολοκληρωμένα το θέμα: από τη μία η επτανησιακή κοινωνία και από την άλλη, η ευρωπαϊκή διπλωματία, καθώς αμφότεροι διαμορφώνουν το πλαίσιο, εντός του οποίου λαμβάνουν χώρα αλληλένδετες πολιτικές εξελίξεις.

Η σημασία της προβληματικής αποδεικνύεται κυρίως από τον δεύτερο παράγοντα, διότι ακριβώς είναι αυτός ο οποίος δημιουργεί ουσιαστικά τις συνθήκες για την προσάρτηση. Αναγνωρίζονται τα κίνητρα των Μεγάλων Δυνάμεων, βάσει της στρατηγικής τους στο Ανατολικό ζήτημα, και βεβαίως ο ρόλος – κλειδί του Ηνωμένου Βασιλείου, όπως διαμορφώνεται (και) από την ελληνική Μεγάλη Ιδέα. Η θετική έκβαση της εθνικής αξίωσης ως απότοκο αμφοτέρων των διαστάσεων, αφενός της ευρωπαϊκής διπλωματίας, αφετέρου του επτανησιακού αγώνα, θα δικαιώνει τον καθηγητή Ανδρεάδη να ορίσει στον επετειακό εναρκτήριο λόγο του «εκ μέρους» του Pierre de Coubertin, την χρονολογία της Ένωσης ως το δεύτερο σημείο αναφοράς της ελληνικής ιστορίας, μετά από αυτή της Επανάστασης. Δεδομένης της πολυπλοκότητας του ζητήματος, ο τελευταίος, αν απαντούσε στ' αλήθεια, μάλλον θα είχε δίκιο.

---

¹⁹³ Στο ίδιο, σ. 508 – 509.

ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΗΓΕΣ:

- 1) Υπουργείο Εξωτερικών. Έγγραφα επίσημα αφορώντα τας επί του Επτανησιακού ζητήματος διαπραγματεύσεις.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ:

Βιβλία

- 1) Αλισανδράτος Γ., Γιώργος, *Κείμενα για τον Επτανησιακό Ριζοσπαστισμό*, εκδ. Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα 2008.
- 2) Βερέμης Θάνος, Κολιόπουλος Ιωάννης, *Ελλάς: Η σύγχρονη συνέχεια: Από το 1821 μέχρι σήμερα*, εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα 2006.
- 3) Ζερβού – Ιακωβάτου, Ηλία, *Επτανησιακός Ριζοσπαστισμός. Αφιέρωμα στα Εκατόχρονα της Ενώσεως 1864 – 1964*, Εισαγωγή – Επιμέλεια Σπύρου Μυλωμά, Αθήνα [χ. ό.], 1964.

- 4) Κλάψης Αντώνης, *Πολιτική και διπλωματία της ελληνικής εθνικής ολοκλήρωσης 1821 – 1923*, εκδ. Πεδίο, Αθήνα 2019.
- 5) Λάσκαρι, Σ. Θ., *Ο Χαρίλαος Τρικούπης και η Ένωσις της Επτανήσου*, εκδ. Σιδέρης, Αθήνα 1930.
- 6) Μανιτάκης Αντώνης, *Συνταγματική οργάνωση του κράτους. Με στοιχεία πολιτειολογίας*, εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα 2009.
- 7) Μοσχονάς, Νίκος, *Το Ιόνιο κράτος και οι αγώνες των Επτανησίων*, Ι.Ε.Ε., τ. ΙΓ΄,
- 8) Χιώτης, Παναγιώτης, *Ιστορία του Ιονίου κράτους από της συστάσεως αυτού μέχρι της Ενώσεως 1815 - 1864*, Τυπογραφείον «Η Επτάνησος», Εν Ζακύνθω.
- 9) Berstein, Serge, Milza Pierre, *Ιστορία της Ευρώπης. Η Ευρωπαϊκή Συμφωνία και η Ευρώπη των Εθνών 1815 – 1919*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα ²1997.
- 10) Holland Robert, Markides Dianna, *Οι Βρετανοί και οι Έλληνες. Αγώνες εξουσίας στην Ανατολική Μεσόγειο, 1850 – 1960*, εκδ. Πατάκης, Αθήνα 2011.

Διατριβές

- 1) Καριψιάδης, Γεώργιος, *Η Ελλάδα ως διάδοχο κράτος. Η ίδρυση του Ελληνικού Κράτους και η Ένωση των Επτανήσων*, Αθήνα 1992.
- 2) Κοτινά Α., Μαρία, *Το ριζοσπαστικό κίνημα στα αγγλοκρατούμενα Επτάνησα*, Αθήνα 2011.
- 3) Τζαγκαρουλάκη Α., Χρύσα, *Ο ρόλος των Επτανησίων βουλευτών στην ελληνική πολιτική ζωή, 1864 – 1881. Από την «πρωτοπορία» στην πλήρη αφομοίωση*, Αθήνα 2010.

Άρθρα

- 1) Πλουμίδης Γ., Σπυρίδων, «Το Επτανησιακό ζήτημα στη Βουλή των Κοινοτήτων, 1861 – 1863. Η ηθική διάσταση». Επιστημονικό συνέδριο, Η Ένωση της Επτανήσου με την Ελλάδα, 1864 – 2004. Πρακτικά, τόμος Α΄, Ιστορία, εκδ. Ανάτυπο, Αθήνα 2005.

Ιστοσελίδες

- 1) <https://www.corfuhistory.eu/?p=1563>

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ:

- 1) Paximadopulos – Stavrinou, Miranda, *Some notes on Britain's attitude towards the Ionian Protectorate*, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα 1980.

